

Blízké vztahy v kontextu života sociálně vyloučených žen

Bc. Kateřina Bubeníková

Diplomová práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina Bubeníková**
Osobní číslo: **H190461**
Studijní program: **N0111A190013 Sociální pedagogika**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Kombinovaná**
Téma práce: **Blízké vztahy v kontextu života sociálně vyloučených žen**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti drogové problematiky, sociální pedagogiky a sociální patologie.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou interpretativní fenomenologické analýzy a polostrukturovaného rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování diplomové práce: **Tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

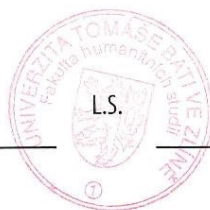
- BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2008. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3. Bratislava: FF UK, 249 s. ISBN 978-80-969944-0-3.
FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2014. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.
HARRIS, John a Vicky WHITE, 2013. A dictionary of social work and social care. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-954305-2.
KALINA, Kamil, 2003. Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-05-6.
MIOVSKÝ, Michal, 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Michal Pernička, Ph.D.**

Datum zadání diplomové práce: **15. ledna 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **23. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 15. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 15.3. 2020

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevyčleňuje zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být už nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahrnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpovídá-li autor takového díla udělit svolení bez vázného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat náhrady díkyněho projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje problematice vztahů v prostředí sociálně vyloučených žen. Teoretická část je rozdělena na téma vztahů, jak z pohledu spíše psychologického, tak i z pohledu v souvislosti s drogovou závislostí. Druhá část teoretické části vymezuje sociální vyloučení, bezdomovectví a problematiku drogové závislosti. Popisuje druhy sociálních služeb pro osoby se závislostí na návykových látkách a speciálně se zaměřuje na kontaktní centra. V praktické části byl aplikován kvalitativní výzkum s využitím interpretativní fenomenologické analýzy. Cílem praktické části je popsat a zmapovat jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen.

Klíčová slova: blízký vztah, partnerství, přátelství, drogová závislost, sociální vyloučení

ABSTRACT

The thesis deals with the issue of relationships in the environment of socially excluded women. The theoretical section is divided into the theme of relationships, from a psychological perspective and from a viewpoint related to drug addiction. The second part of the theoretical part defines social exclusion, homelessness and the issue of drug addiction. It describes the types of social services for people with substance addiction and specially focuses on contact centres. In the practical part, qualitative research using interpretative phenomenological analysis was applied. The practical part aims to describe and map the close relationships of socially excluded women.

Keywords: close relationship, partnership, friendship, drug addiction, social exclusion

Velké poděkování patří Mgr. Michalovi Perničkovi, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady a trpělivost. Zvláštní poděkování bych chtěla věnovat respondentkám, které se na výzkumu podílely a za ochotu se výzkumu zúčastnit.

A v neposlední řadě bych ráda poděkovala svému partnerovi a své rodině za podporu a trpělivost během celého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY	13
1.1 SOCIÁLNÍ VZTAHY	14
1.1.1 Vztah z pohledu Pesso Boyden psychomotor system	14
1.2 PARTNERSKÉ VZTAHY	17
1.3 TEORIE ATTACHMENTU	17
2 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE	19
2.1 SOCIÁLNÍ VYLOUČENÍ	20
2.2 DOMÁCÍ NÁSILÍ	22
2.3 DROGOVÁ PROBLEMATIKA	23
2.3.1 Stimulancia.....	24
2.3.2 Příčiny drogové závislosti	25
2.3.3 Síť služeb.....	27
2.3.4 Gender a drogy	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
3 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU	32
3.1 VYMEZENÍ VÝZKUMNÉHO CÍLE A VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	32
3.2 VÝZKUMNÁ METODA	33
3.3 TECHNIKA SBĚRU DAT	35
3.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	35
3.5 ETIKA	38
3.6 PROCES ANALÝZY DAT	41
3.7 REFLEXE VÝZKUMNÍKOVY ZKUŠENOSTI	44
4 VÝSLEDKY VÝZKUMU	47
4.1 VZTAH.....	48
4.1.1 Představa	48
4.1.2 Role	51
4.1.3 Být sama.....	53
4.2 VNĚJŠÍ PRVKY	54
4.2.1 Droga.....	54
4.2.2 Rodina	56
4.3 NEGATIVNÍ ASPEKTY	57
4.3.1 Konflikt	57
4.3.2 Nevěra	59
4.4 PŘÁTELSTVÍ	60

4.4.1	Představa	61
4.4.2	Podmínky	62
4.4.3	Krize	62
5	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	63
6	ZPRÁVA O VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	69
	ZÁVĚR	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	75
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	80
	SEZNAM TABULEK.....	81
	SEZNAM PŘÍLOH.....	82

ÚVOD

Téma drogové závislosti je stále pro společnost citlivé a převážně tabuizované. Uživatelé návykových látek a lidé pracující s nimi se často setkávají s nepochopením a odsouzením. Ale fakt, že se o jevu nemluví, neznamená, že neexistuje. Drogová závislost se postupně stává neoddělitelnou součástí života osob užívající návykové látky. Krátkodobě ovlivňuje jejich projev, chování, dlouhodobě vzhled, životní styl a také vztahy. Vztahy s rodinou, která existovala již před vytvořením závislosti a zároveň vztahy které vznikly během závislosti. Téma vztahů jako zásadní role v drogové závislosti jedince je již desítky let zkoumáno. Někdy může být vztah příčinou někdy důsledkem, v některých případech cestou ze závislosti. Řada odborníků již do svých studií o drogové závislosti zahrnula vztahy a dala jim velkou váhu a potenciál ke změně závislostního chování. Můžeme narazit na pojmy teorie attachmentu (citové vazby), nebo myšlenku, která popisuje sounáležitost s jinými lidmi jako opak závislosti. Diplomová práce volně navazuje na poznatky bakalářské práce (Bubeníková, 2018), ve které jsme zkoumali téma prožívání smysluplnosti života u uživatelů nízkoprahových služeb a z kvalitativního výzkumu metodou IPA jsme získali data, která vykazovala významnou roli vztahů v životě osob užívajících návykové látky.

Tématem diplomové práce jsou blízké vztahy v kontextu života sociálně vyloučených žen. Sociální vyloučení jako důsledek drogové závislosti a také jev podílející se na podobě prožívaných vztahů. Ženy velmi zřídka dokáží přežít na ulici samy, a proto jsou často odkázány na soužití s dalšími lidmi. Na tuhle problematiku bychom se chtěli v naší práci zaměřit. Práce si dává za cíl zmapovat a prozkoumat jaké jsou a jak prožívají partnerské a přátelské vztahy sociálně vyloučené ženy. Pro to, abychom mohli pracovat se vztahy jako léčivými nástroji, je třeba důkladně zmapovat jejich podobu v každodenním životě námi vybraných osob.

Teoretická část naší diplomové práce si dává za cíl popsat termíny jako je vztah a teorie attachmentu, dále seznámí čtenáře s problematikou sociálního vyloučení a drogovou závislostí na psychostimulanciích, a služeb pro osoby se závislostí na nealkoholových drogách. Praktická část je realizována kvalitativním výzkumem. Pomocí metody IPA jsme zpracovali data z polostrukturovaného rozhovoru a v druhé půlce praktické části jsme je prezentovali.

Výsledky výzkumu by mohly sloužit jako materiál pro případné tendence sociálních pracovníků, psychologů, terapeutů vytvořit speciální program nebo službu pro ženy sociálně vyloučené se závislostí na nealkoholových drogách.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 INTERPERSONÁLNÍ VZTAHY

Celý výzkum se orientuje na vztahy, jak přátelské, tak partnerské, tedy komplexně, blízké. Proto tématem vztahů začneme a představíme téma z několika pohledů. Vztahy jsme probrali obecně, přes afiliaci, lásku a k tématu přidali i pohled z teorie attachmentu a PBSP teorie se snahou propojit téma s osobami závislými na návykových látkách a umožnit nahlédnout na téma vztahu i jako na příčinu závislosti. V této kapitole bychom rádi zdůraznili význam vztahů, jeho pozitivní vliv na člověka a psychiku a jak může člověka determinovat v dospělosti to, jaký byl jeho vztah s matkou během raného dětství. Ambicí této kapitoly teoretické části je tedy uvést problematiku vztahů z co nejvíce úhlů a zároveň ji použít jako nástroj, který může ovlivnit skutečnost, jak bude jedinec fungovat v dospělém životě a jak snadno se vztah může stát součástí příčiny vzniku závislosti. I přes to, že výzkum není zaměřen na rodinu respondentek, ani na jejich dětství, i přes to, je pro nás důležité uvést teoretický základ pro formování osobnosti pomocí vztahů a tedy nastínit jak křehká cesta k dospělosti může být a jak snadno lze už v dětství prostřednictvím nezdravých vztahů nasměřovat tuto cestu směrem k závislosti a sociálnímu vyloučení.

Potřeba navazovat interpersonální vztahy je považována za základní lidskou potřebu a člověk v průběhu svého života takových vztahů naváže mnoho. Být s jinými lidmi je součástí podstaty člověka a sociální izolace může vést až k psychickým potížím. Objevuje se pojem afiliace, který popisuje touhu vyhledávat kontakt s jinými lidmi a projevem je touha navazovat dlouhodobé a tělesné vztahy. Takové vztahy tvoří prostředí pro sebeodhalování a intimitu a člověku zprostředkovávají oporu, porozumění, možnost projevu nejintimnějších pocitů, nabízejí bezpečí. Přítomnost druhých osob má potenciál snižovat nepříjemné pocity strachu či ohrožení, a proto se v situacích, kdy se jedinec cítí v nebezpečí či ohrožen zvyšuje potřeba afiliace. (Výrost, 2008) Na navazování vztahů má určitý podíl i atraktivita, kterou můžeme dělit na několik typů, ale v naší práci ji nebudeme dále rozebírat. Pro naši práci využijeme přístup k tématu, který využívá poznatků jevu citové vazby, která má vliv na povahu těsných vztahů v dospělosti a interpersonální atraktivitu. Autoři Bartholomew a Horowitz (1991) rozložili attachment na bezpečný, sobecký, bojácný a zdrženlivý. V základu všech typů je strach z opuštění a nedostatečné lásky jako dimenze úzkosti a zároveň zřeknutí se emocionálního vkladu a intimity ve vztahu je dimenzí vyhýbání. Je vysoce pravděpodobné, že se budou přitahovat stejné typy citové vazby. (Výrost 2008)

1.1 Sociální vztahy

Vztah s jedním nebo více pečujícími osobami, založený na bezpečí, by měly být schopny rozvíjet zpravidla všechny děti, jak vyplývá z dostupných empirických údajů. Je pravděpodobné, že vztahy mohou tvořit důležitý kontext pro enkulturaci a rané učení. (Výrost, 2008) Bowlby (1986) Bowlbyho teorie zkoumá roli nejdůležitějšího pečovatele, který tvoří pomyslnou základnu, která umožňuje dítěti bezpečně se učit o světě a objevovat jej. Podle něj behaviorální kontrolní systém reguluje chování založené na bezpečí.

1.1.1 Vztah z pohledu Pesso Boyden psychomotor system

Pohled na souvislost mezi vztahem v raném dětství a negativními jevy v dospělosti nastiňuje Pesso (2009). Považuje za zásadní cíl a potřebu dospět ve zralého a šťastného člověka. Pro takový cíl je zapotřebí, aby se ve správný čas a pomocí správných osob naplnilo pět určených základních potřeb, jimiž jsou potřeba místa, sycení, podpory, ochrany a potřeba limitů.

To, jak byl člověk vychován, jak o něj bylo pečováno a věnována mu pozornost, určuje, jakým směrem se bude ubírat v dospělosti. Například v případě, že jedinec má milující zralé rodiče, dostalo se mu potřebné péče a v případě, že v dospělosti bude žít na základně zákonitostí, této vnitřní genetické struktury, bude ve svém životě zažívat harmonii, naplnění a rovnováhu. S takovým stavem souvisí čtyři hlavní kategorie, jimiž je uspokojení, spojení s ostatními, štěstí a smysl existence. (Pesso, 2009) Každý člověk se rodí s genetickou výbavou, jež zahrnuje velké lidské možnosti a následně během našeho vývoje různé okolnosti, v našem případě vztah s matkou či pečující osobou může tento potenciál snížit.

V případě, že jedinec nežije v souladu s genetickou přirozeností a ani v ní nebyl vychováván, budou se u něj projevovat pocity frustrace, zoufalství, izolace, nedostatku a osamění. (Pesso, 2009). Odpovědí na neuspokojené potřeby jsou deficity. Jestliže má dítě deficit v potřebě místa, může v dospělosti cítit potřebu někam patřit, aniž by takové místo našel, mohou přicházet pocity, jako by byl z jiné planety, někteří jsou posedlí touhou po Bohu, zabývají se smrtí, nebo mohou mít sebevražedné sklony. Reakcí na deficit sycení může nesmyslně kupit jídlo, někdy bývá jedinec silně závislý na projevech druhého člověka, neuspokojená potřeba nasycení v dětství se může v dospělosti přetransformovat v tendenci krást a kupit věci, člověk může mít pocit neuspokojení a prázdnoty. Chybějící

podpora, nebo li deficit podpory, zapříčiňuje neschopnost se druhému odevzdat, relaxovat, pocit nejistoty, velmi nízká sebedůvěra, sebeúcta, pocit neschopnosti. Jestliže nebyla uspokojována potřeba ochrany, může jedinec trpět až úzkostnými poruchami, strachem. Objevuje se přecitlivělost ke každému jevu, jež se zdá být nebezpečným. Projevy pátého deficitu, původem z nedostatku limitů a hranic mohou být v dospělosti nezvládnutí své sexuality, destruktivní, nekonečně lačné, nerozeznání fantazie od reality. (Pesso, 2009)

Tvrzení, že existuje přímá úměra mezi možnostmi žít šťastný život a mírou jak moc se přiblížila péče o dítě, vztahy s rodiči, výchova a později vědomý život požadavkům vrozené genetické přirozenosti, tvoří základ pro teorii PBSP (Pesso Boyden system psychomotor).

I přes to, že Pesso (2009) tvrdí, že každý člověk je prostřednictvím svých potřeb veden k dosažení štěstí a možnost štěstí je člověku vrozena, neexistuje jedinec, jehož potřeby byly naplněny dokonale. Proto někdy pocítujeme neschopnost vyrovnat se s nemocí, ztrátou či nepřízní osudu, anebo naopak, dochází k depresi a úzkosti aniž by si člověk byl vědom racionálního důvodu

Podíváme-li se na problematiku od zárodku, můžeme si představit kojence, jež má hlad- ten představuje neuspokojenou potřebu- vytvoří se prázdnota, která je nejen fyzická, ale objevuje se zde i absence sociální interakce, která by naplnila potřebu bezpečí a přijetí. Druhou fází je komunikování potřeby prostřednictvím energie v podobě křiku a pláče. V takové chvíli by se měla objevit matka, která naplňuje třetí fázi- interakci, kdy dítě nakojí, hladí jej, při tom, zároveň její obličej vyjadřuje přijetí a lásku, stará se o to, aby dostalo tolik potravy, kolik potřebuje. Potřeba byla tedy naplněna v blízkém vztahu, správným způsobem a ve správný čas. Tato upokojující interakce vytvoří záznam v paměti dítěte. A poslední fází je vytvoření významu.

Dále Pesso přichází se třemi fázemi naplňování potřeb podle maturace. První fází je doslovné naplňování potřeb a je nutné, aby byly naplněny rodiči nebo pečovateli, kteří je následně krmí, chovají, dávají správné limity. Dítě během kojení, objímání, nebo v situaci když dostává od matky polibek, cítí s ní sounáležitost. Symbolické naplňování potřeb je druhou fází a dítě potřebuje od rodičů obdržet podpoření jeho snahy, ochránění jeho práv, místo v jejich srdci. (Pesso, 2009) Poslední fází je dosažení autonomie, které probíhá okolo dvacátého třetího roku věku ženy a o dva roky později u mužů, v případě, že se dítě naučilo naplňovat své potřeby samo, internalizovalo péči rodičů a následně se samo podporuje, sytí samo sebe, ochraňuje se a samo si je schopno dát omezení. (Pesso, 2009)

A v případě, že k naplnění potřeb nedojde ve správnou dobu, správnou osobou, či vůbec, dítě se začne obracet k náhradním zdrojům a vytvoří si vazbu na zvíře, předmět, hudbu, Boha, přírodu, ..., nebo se stává samo sobě rodičem a ochráncem. (Pesso, 2009)

Význam vztahů

Deficit **vztahové vazby** nelze otupit alkoholem či jinou návykovou látkou. Po nějakém čase vznikne dynamika, kde opravdovou vztahovou vazbu by měl nahradit předmět závislosti, který se přeměnil ve vazebný pseudo objekt. Návykovou látku lze užít podle potřeby, je kdykoli k dispozici, uspokojuje rané potřeby podpory a bezpečí, tlumí bolestivé pocity, které si člověk může její pomocí řídit. Pomocí návykové látky lze flexibilně manipulovat s naplněním potřeb autonomie a vztahové vazby. Návyková látka je spolehlivější než člověk a může být stále k dispozici. Brisch (2011)

Zlé nakládání či trauma u dítěte v raném dětství mění vývoj pravé „neverbální“ poloviny mozku, která je zodpovědná za regulaci afektů a vazbu. (Schore, 2001, in Schore, 2008 in Brisch, 2011).

Čím více dítě prožívá nadměrné vnitřní napětí, tím více bude vyvíjet neuropsychiatrické symptomy směrem k posttraumatické stresové poruše. V důsledku přechodu momentálního stavu neuronové aktivace a humorální stresové reakce z formy adaptace na přetěžující traumatickou situaci do formy chybného přizpůsobení, jedinec není schopen na specifické požadavky sociálního prostředí adekvátně reagovat. Ve fázi, kdy se mozek vyvíjí, závisí ještě nediferencované neuronové systémy na klíčových podnětech z prostředí, například kortizol a neuronový růstový hormon. Dochází k vývoji za cílem předpokládaných funkcí. V případě poruchy v těchto citlivých fázích nebo v případě absence zmíněných klíčových podnětů může dojít například k abnormálním neuronovým dělením a vývojem synapsí.

(Perry 2001 in Brisch, 2011)

Z výzkumů vyplývá, že poruchy neurotransmiterů mohou být ovlivňovány působením psychologických proměnných na raný vývoj. (Braun, 1996, Braun et al., 200 in Brisch, 2011) Dostupné studie informují o faktu, že na pozdější péči o své potomky má zásadní vliv raná zkušenost kojenců ženského pohlaví s jejich matkami.

1.2 Partnerské vztahy

Láska

Termín láska je důvěrně známý snad každému, vyvolává v nás příjemné pocity a má mnoho podob. Pozitivní psychologie v podání Krivohlavého (2010) nám pomůže problematiku pochopit odborněji. Láska je označována jako multidimenzionální jev, který můžeme rozdělit na stránku sociální zahrnující vztah matky a dítěte, přátel nebo milenců, stránka biologická a fyziologická zahrnuje vztah k sexu v rámci lásky milenecké a manželské. S dalším dělením lásky přichází psychologické studie, kterou můžeme odlišovat podle toho, zda je láska spíše vášnivá nebo je založena na emocionální blízkosti a citovém porozumění. Často oba druhy koexistují vedle sebe. Citová blízkost je potom úzce navázána na vzájemnou důvěru, upřímnost, poctivost, které potom formují kvalitu psychické blízkosti.

Podle teorie vzájemné závislosti přináší účast v interakci mezi partnery jednotlivým osobám pozitiva v podobě užitku či prospěchu i negativa, za které jsou schované prostředky, jež musí jedinec vynaložit pro udržení vztahu. Láska je považována za specifický druh interpersonálního vztahu, který se zakládá na silné citové vazbě. (Výrost, 2008) Je časté, že setrvání v konfliktním partnerském vztahu zvyšuje stres, četnost výskytu vředových onemocnění, stoupá krevní tlak. V takovém případě jedinec, zpravidla žena, často vyhledá alkohol a jiné návykové látky. (Kassin, Saul, 2007)

Blízký vztah dvou lidí je součástí jádra sociální existence. (Krivohlavý, 2010) Léčebný účinek sociálních vazeb dokazuje fakt, že ze strany přátel se jedinci dostává podpory, dokonce nám přítel může zvednout sebeúctu, sebevědomí a navodit pocit bezpečí. (Kassin, Saul, 2007)

1.3 Teorie attachmentu

Termín attachment je nejčastěji překládán jako vazba a popisuje jev, který vede dítě k vyhledávání blízkosti a následné komunikaci s rodiči a za účelem zvýšit si své šance na přežití. Toto chování je výsledkem funkce vrozeného systému mozku, jež organizuje emoční, paměťové a motivační procesy ve vztahu k významným pečujícím osobám. Vazba umožňuje, aby dítě využilo ke zvládnutí svých procesů funkce a kapacitu vyvinutějšího mozku a psychiky rodiče. Rodiče slouží dítěti jako prostředek vyvolání pozitivních stavů self a zpracování těch negativních. Vliv psychoaktivních látek na prožívání a myšlení do

určité míry nahrazuje schopnost zvládat úzkost, narušené a nedostatečně rozvinuté nebo vnitřně konfliktní vztahy. V případě potřeby vylepšit psychický stav bude jedinec s bezpečným attachmentem využívat svých přirozených zdrojů, například sdílením s blízkou osobou, jedinec s méně stabilním typem attachmentu bude pravděpodobně kompenzovat dané potřeby alternativním způsobem. (Hajný in Kalina, 2015) Všechny typy citové vazby obsahují dimenzi vyhýbání a dimenzi úzkosti. V případě bezpečného attachmentu tedy dochází k velmi nízké hladině dimenze úzkosti, zahrnující strach, z nedostatečné lásky a opuštění a zároveň i nízké hladině dimenze vyhýbání, jež vyjadřuje zřeknutí se intimity a v bezpečné citové vazbě se projevuje sebedůvěrou i důvěrou v blízké osoby. (Výrost, 2008)

2 SOCIÁLNÍ PATOLOGIE

V následující kapitole představíme problematiku sociálního vyloučení, drogové závislosti, psychostimulancia a popíšeme sociální služby určené uživatelům návykových látek.

Sociální vyloučení je úzce spjato s problematikou závislosti a často bývá jejím výsledkem. Pro nahlédnutí do problematiky uvedeme krátkou kazuistiku, která popisuje standardní cestu drogové závislosti. V případě, že jedinec pravidelně užívá návykovou látku, v českém prostředí nejčastěji pervitin, je téměř jisté, že se jednou dostane do stavu sociálního vyloučení. Často tomu bývá až po několika letech, někdy až po desítkách let. Jestliže je jedinec ještě nezletilý, může bydlet ještě u rodičů, většinou se vztahy z důvodu užívání poničí a jedinec jde dál- k prarodičům, ke kamarádům a takhle pokračuje, většinou v domácnosti krade, aby měl peníze na drogu, zve si do bytu kamarády z komunity uživatelů návykových látek, to taky nebývá ze strany nezainteresovaných osob žádoucí. Je pravděpodobné, že nedokončil střední školu, nemá tedy vzdělání, přidává se k partě/komunitě, jelikož všechny jeho blízké osoby na něj už zanevřely. Žije na squatu, venku, nebo po noclehárnách. Velmi často dochází k trestné činnosti. Do několika let od vzniku závislosti může tedy dojít k přerodu v jedince bez vzdělání, bez praxe a se zápisem v rejstříku trestů. S takovou startovní čarou se velmi těžko závodí v drsném ambiciózním světě. V případě, že jedinec začne užívat návykovou látku později, scénář je podobný, jen na začátku často jedinec přichází o práci, jelikož začíná chodit pozdě, někdy zapomene a nedostaví se vůbec, je nesoustředěný. Jelikož ztratil příjem, přišel o bydlení, zkouší oslovit kamarády rodinu. Většinou dochází k dočasnému spolubydlení, ale z důvodu sporů a možných krádeží často odchází, většinou opět do squatu k dalším lidem, nebo na ulici, noclehárnu. Upozornujeme, že takový případ není paušální a existuje mnoho výjimek a případů, kdy jedinec užívá drogu pravidelně a zvládá chodit do práce a mít rodinu.

Jak píše Fischer a Škoda (2014) ve své knize, během posledních let dochází ke značnému nárůstu jevů, které se označují jako sociálně patologické. Sociálně patologické jevy patří mezi bohatou škálu jevů, na které daná společnost pohlíží jako na nechtěné, někdy až nepřijatelné. Každý jednotlivý jev obsahuje svou míru nebezpečnosti pro společnost. Následně platí pravidlo přímé úměry a to tak, čím více se jev zdá být nebezpečnějším pro společnost, tím více se stupňuje zájem o jeho řešení. Sociálně patologické jevy, podle Hroncové a Kráse (2010), se zpravidla odvozují od tzv. normality společnosti. Odvozují se tedy od určitého standardizovaného, vyžadovaného a očekávaného chování. Dále popisují výčet sociálně patologických jevů současnosti, mezi které patří především kriminalita

a delikvence, prostituce a pohlavní choroby, patologické závislosti, xenofobie a rasismus, agresivita a šikana a sebevraždy. Do kategorie nežádoucích společenských jevů autoři zařazují chudobu, nezaměstnanost a dopravní nehodovost a další.

2.1 Sociální vyloučení

Slovník sociální práce (Matoušek, 2008) vysvětluje termín sociální vyloučení jako nedostatečnou účast jedince na životě celé společnosti. Jinak řečeno označuje nedostatečný přístup k institucím, které zajišťují základní blahobyt, zdraví, ochranu a vzdělání. Fakticky termín znamená život v chudobě. Tedy život bez účasti na trhu práce, bez dostatečného příjmu, bez adekvátního bydlení a často se jedná o život v izolaci nebo malé skupině osob pohybujících se na okraji společnosti.

Faktory, které indikují sociální vyloučení popsali autoři Matoušek, Kodymová, Koláčková (2010) jako nedostatečné vzdělání, ztráta sociálních kontaktů, příslušnost k národnostní menšině, neuspokojivé bydlení a špatný zdravotní stav. Jako základní příčina jevu se považuje dlouhodobá nezaměstnanost, která je úzce spojená s náročným uplatněním na trhu práce určitých skupin obyvatel.

Na sociální vyloučení se podle Kotýnkové (2003) pohlíží jako na odraz nerovného přístupu k základním zdrojům společnosti. Pojem lze vysvětlit jako důsledek nedostatku příležitostí k participaci na životě společnosti.

Pojem osamění spolu s pojmem sociální izolace vysvětlují pocity samoty v situaci, kdy se člověk ocitá v prostředí, kde nemá nablízku své blízké osoby. Oproti tomu v případě emocionální izolace se jedinec cítí osamocen i v případě, že je obklopen rodinnými příslušníky, přáteli, ale pocítuje absenci těsného vztahu zahrnujícího porozumění a důvěru. (Výrost, 2008)

Bezdomovectví

Bezdomovectví ovlivňuje psychiku člověka prostřednictvím vzniku začarovaného kruhu marginality. Dochází ke stavu, kdy postavení jedince na okraji společnosti prohlubuje deprese a sebevražedné tendence, může dokonce podpořit vznik psychického onemocnění a destruktivně ovlivnit sebehodnocení a emocionalitu. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010) Společnost na ženy bezdomovkyně pohlíží mnohem kritičtěji a negativněji, než na muže, to následně vede k tomu, že ženy často volí latentní formu bezdomovství a ve snaze

ukrýt své stigma mnohdy raději snáší i týrání ze strany partnera, než aby čelily reakci veřejnosti. (Haasová, 2005)

Na ulici se častou dostanou i mladé dívky, které tvoří specifickou skupinu osob bez přístřeší. Často se zde ocitají po výstupu z výchovného ústavu, nebo útěku z domova s nadějí, že jim ulice poskytne jistotu, lásku a důvěru. Příčinou bezdomovectví u žen jsou především problémy v partnerském životě, násilí a týrání. Ženy se na rozdíl od mužů snaží co nejdéle své bezdomovectví skrývat, dlouhou dobu se snaží bydlet u svých přátel, rodiny a i ve chvíli, kdy již žijí na ulici, některé tento fakt popírají. (Hradecký, 1996 in Haasová)

Diskutuje se, zda je u žen zvýšené riziko ocitnout se bez přístřeší. Nahrává tomu fakt, že dochází ke mzdové diskriminaci mezi ženami a muži, v případě propouštění zaměstnanců, jsou to zpravidla ženy, které jsou v první vlně. Ženy často pracují na zkrácené úvazky a následně může mít takový jev dopad na budoucí důchodové zabezpečení. Často dochází i k diskriminaci žen uvnitř rodiny a ženy se stávají těmi chudými v chudé rodině. Mluví se tedy o feminizaci chudoby. (Haasová, 2005)

Na problematiku bezdomovectví se můžeme dívat jako na absenci **sociálního statusu**, který americký antropolog Linton (In Kubátová, 2002) rozdělil sociální status připsaný, který jedinec obdržel, aniž by pro něj vynaložil úsilí a status získaný, který si člověk sám vybudoval. Každý sociální status s sebou nese práva a povinnosti a vyjadřuje pozici člověka v dané společnosti. Zde Haasová (2005) přichází s otázkou, jaká je šance, že sociálního statusu dosáhnou osoby, kterým skončil výkon trestu a vrací se zpět do společnosti, mladí, kteří právě opouští dětský domov, často neschopné žít mimo ústavní zařízení, osoby vyloučené z primární rodiny, bez známých a přátel. Takoví jedinci jsou již dopředu znevýhodnění. (Haasová, 2005)

Vyloučením osob ze společnosti často souvisí se ztrátou bydlení, problémy v partnerském životě, alkoholismem, s nezaměstnaností, nízkou kvalifikací a dalšími faktory. Většinou se setkáváme s více příčinami, které způsobily vyloučení jedince ze společnosti. (Haasová, 2005) Vacínová (In Průdková, 2008) označuje jako nejčastější příčinu bezdomovectví rozpad rodiny.

S tématem bezdomovectví se pojí i pojem **riziková rodina**, která může být startovní čarou pro bezdomoveckou kariéru jedince. Jsou to rodiny, kde se objevuje alkoholismus, závislost na drogách, týrání, zneužívání, zanedbávání, s trestnou činností, duševními poruchami. Také dochází k tomu, že zřídka plní své základní funkce a nedostačující

výchova a péče pak ovlivní jedince i v dospělém životě. Dítě postrádá lásku, pevný cit, zájem, mnohdy nezná oba rodiče, někdy ani jednoho. V pozdějším věku může docházet k **citové deprivaci**, lhostejnosti, agresivitě, jedinec se zoufale snaží najít svou identitu. (Haasová, 2005) Specifickou skupinou jsou ženy, které zažily v dětství pohlavní zneužívání. Důsledkem takové zkušenosti v dětství mohou být psychické, sociální i sexuální obtíže. Uvádí se, že často žijí samy a méně důvěřují životním partnerům. (Koukolík, F., Drtilová, J., In Haasová, 2005) Případné nedostatky v péči během dětství, se začínají výrazně projevovat během adolescence. Jedinec může hledat kompenzaci v alkoholu, promiskuitě, drogách. Děti v tomhle období často rodinu opouštějí. Mladí lidé, kteří se ocitli na ulici z důvodu konfliktu v rodině, tvoří významnou skupinu osob bez přístřeší. Podle statistik prožila většina klientů azylových domů dětství v nefungující rodině. (Haasová, 2005) Úplnou rodinu opouštějí mladí jedinci zpravidla kvůli svému chování jako například drogy, starší partner (u žen), alkohol, v případě neúplných rodin bývají příčinou střety s rodiči. (Fitzpatrick, Kemp, P, Klinkers, In Průdková, 2008)

2.2 Domácí násilí

Čech (2011) popisuje domácí násilí jako týrání a násilní jednání, které probíhá mezi blízkými osobami, násilná osoba postupně získává a udržuje moc nad druhou osobou. Domácí násilí je nejrozšířenějším druhem násilí a i přes to je v některých případech tolerováno a podceňováno.

Ve většině případů jsou oběťmi domácího násilí submisivní a citově založené ženy, které mají nízkou sebeúctu. Často si svého partnera idealizují a naivně čekají jeho nápravu. Tyto ženy se často stydí za to, co doma prožívají, zároveň jsou na partnerovi materiálně a emocionálně závislé. Mnohdy se na veřejnosti prezentují jako optimistické a bez problémů, ale doma žijí v nejistotě a napětí. (Ševčík, Špaténková a kol., 2011) Kotková (2014) uvádí, že nelze určit jednotnou příčinu vzniku domácího násilí. Ohrožené osoby mají často pocit, že by jim nikdo prožívanou skutečnost neuvěřil a že by se jim aktér násilí pomstil, kdyby se to dozvěděl. Oběti domácího násilí také často pociťují stud, za to, co se jim děje. Králíčková a kol. (2011) rozděluje domácí násilí na domácí násilí v nejširším smyslu, partnerské a manželské násilí v užším smyslu čili zneužívání, násilí na dětech, násilí na ženách.

2.3 Drogová problematika

Orlíková (2007) poukazuje na fakt, že se do závislosti často dostávají jedinci, jež trpí úzkostí či depresemi a drogu si zvolili jako nástroj pro medikaci svého problému. Často tedy osoby se závislostí na návykových látkách mají své primární problémy, které je třeba řešit. Psychologický slovník (Hartl, 2009) definuje **závislost** jako stav, při kterém dochází k periodické nebo chronické otravě v důsledku opakovaného použití syntetické, případně přírodní drogy. Jedná se o zvláštní patologický vztah mezi drogou a organismem, kdy periodicky se opakující intoxikace způsobuje silnou touhu látku opakovaně užít. Později dochází k tlaku na zvyšování dávky pro dosažení žádoucího účinku. Zima (in Kalina, 2015) uvádí, že podstata závislosti je v narušení biologických regulací v organismu a nejedná se tedy pouze o proces psychický a sociální, jak je na něj většinou pohlíženo. V těle dochází k řadě biochemických změn, které vyvolal vznik závislosti, jejichž vztah je přímý k látce/ činnosti na kterou závislost vzniká. Jedná se o určité narušení rovnováhy a dojde k přeměně fyziologických dějů a procesů v patologické. Rizikovými jedinci se často stávají osoby, které již trpí psychickými problémy, poruchami učení, objevují se u nich genetické predispozice či pochází z dysfunkční rodiny. (Kalina, 2003). Dále se můžeme setkat s pojmy jako **problémoví uživatelé**, pravidelní uživatelé či závislí, které lze definovat rozdílně. Problémové užívání definuje EMCDDA jako intravenózní užívání nebo pravidelné a dlouhodobé užívání opiátů, drog amfetaminového typu nebo kokainu. (Zábranský in Kalina, 2003). V případě, že k užívání drogy dochází častěji než 1x týdně, můžeme hovořit o pravidelném užívání, které neimplikuje jen životní styl, ale již i škodlivý účinek ve stupni odvíjejícím se od užívané látky. (Nešpor in Kalina, 2003). Označení závislí nemusí vždy popisovat problémové uživatele, označení se určuje na základě splnění diagnostických kritérií. (Nešpor in Kalina, 2003)

Mezi přístupy současné drogové politiky řadíme model ochrany veřejného zdraví, který si dává za cíl omezit výskyt zdravotně sociálních jevů ve společnosti. Nazýváme jej „**Public Health**“ a jednou z jeho úloh je předcházet šíření infekčních nemocí jako je HIV/ AIDS a hepatitida B a C. (Kalina, 2003)Přístup minimalizace škody, neboli „**harm reduction**“ cílí na aktivní uživatele drog, kteří neplánují se zneužíváním návykové látky přestat. Na principu harm reduction jsou založeny služby jako sociální a zdravotní poradenství, výměna injekčních stříkaček a jehel, distribuce kondomů. (Kalina, 2003)

Hlavním proudem strategií posledních desetiletí je **bio- psycho- sociální model**. Zahrnuje i model medicínský, který je ale obohacen o mezilidské vztahy, rozměr psychických funkcí

a vzájemného podmiňování. Model se zabývá pojmy jako dispozice, zranitelnost a spouštěče, které vedou k manifestaci poruchy. (Kalina, 2003) Podle WHO dělíme **prevenci** do tří úrovní, jež mají snižovat poptávku. Primární, která předchází užití drogy u osob, které s drogou ještě nepřišli do styku. Sekundární prevence si dává za cíl vyhnout se vzniku závislosti u osob, které již drogu užily a terciární předchází vážnému nebo dokonce trvalému sociálnímu a zdravotnímu poškození v důsledku užívání drog. (Kalina, 2003)

2.3.1 Stimulancia

Psychostimulancia zvyšují tělesný i duševní výkon, dochází k celkovému povzbuzení organismu. Mechanismus účinku drogy je založen na zvýšení hladiny dopaminu, serotoninu, noradrenalinu na synapsích centrální nervové soustavy. (Zima in Kalina, 2015)

Mlčák (2003) uvádí ve své knize termín „amfetaminový typ závislosti“. Termín popisuje závislost na látkách, jež působí na psychiku excitačně či budivě. Nejčastěji se zneužívají látky jako metamfetamin (pervitin), amfetamin a efedrin. Tyto látky, uměle vyrobené se po užití projevují na člověku jež je užívá zvýšeným sebevědomím, psychickou aktivitou a zároveň tlumí ospalost a pocit hladu. Zima (in Kalina, 2015) řadí mezi účinky také urychlení myšlení, snadnější asociace, pocit energie a síly, snížený příjem potravy.

Akutní intoxikace se podle Mlčáka (2003) vyznačuje zrychleným tepem, rozšířenými zornicemi, vzrušením, třesem, neklidem a podrážděností. Během doznívání drogy může docházet k pocitu útlumu či depresivní náladě. Zima (in Kalina, 2015) řadí mezi nežádoucí účinky pohybové stereotypy spojené s intoxikací, pocit pronásledování, úzkostné prožívání, nadměrná koncentrace na nějakou činnost, nazývána hovorově „záseky“. Dlouhodobými účinky jsou halucinace, vznik psychické závislosti a nápadné zhubnutí. Častým a dlouhodobým užíváním vzniká psychická závislost, která se zpravidla rozvíjí postupně, několik měsíců.

Odvykací stav neohrožuje jedince na zdraví a lze ho popsat do několika fází. Po vysazení drogy přichází únava, která může přejít až v několikadenní spánek, zvýšení příjmu potravy, dostavují se úzkostné stavy, deprese. Po tom co dozní akutní potíže, osoba pociťuje silnou touhu po droze, často dochází k relapsu. Připojuje se podrážděnost, poruchy spánku a fáze trvá v řádu dnů a týdnů. V třetí fázi slábne touha po droze, obtíže jsou mírnější a trvá několik týdnů až měsíců. (Zima In Kalina, 2015)

Abstinence je popisována v Psychologickém slovníku (Hartl, 2009) jako stav, kdy se člověk na základě na etických, zdravotních, nebo např. rozumových důvodů zřekne určité

činnosti nebo použití/ užití něčeho. Dalším důležitým pojmem problematiky je termín **relaps**, jež definuje Hartl (2009) jako stav, kdy dochází k návratu nemoci do předchozího stavu.

2.3.2 Příčiny drogové závislosti

Pro úplné pochopení a uvědomění si závislosti nahlédneme na problematiku z více úhlů.

Genetika

Na rozvoji a udržení drogové závislosti se podílí genetické faktory, vývojové, sociální a vliv prostředí. (Šustková in Kalina, 2015, s. 129) Drogová závislost je označována za poruchu komplexní a heterogenní, za její genotyp nesou zodpovědnost vícečetné geny. Také lze najít souvislost mezi psychickými poruchami a závislostí.

Neurobiologie

Závislost lze řadit mezi multifaktoriální chronická relabující onemocnění centrálního nervového systému. Chronické užívání stimulantů, opioidů, alkoholu a dalších drog dává za vznik progresivním změnám v chování a mozku. V patogenezi drogových závislostí hrají zásadní roli modulované i vrozené nastavení CSN a centrální neurobiologické mechanismy. V případě, že jedinec užívá drogu opakovaně, potom toto chování vede k rozvratu či přenastavení řady důležitých mozkových okruhů. Zmíněný jev se začne projevovat zvýšením motivační významnosti drogy, zvýšením negativní emocionality, zhoršením kognitivní flexibility a kompulzivním vyhledáváním drogy. (Crew, Vetreno, 2011, Koob, Volkow, 2010, Hyman, Malenka, Nestler, 2006 in Kalina 2015)

Zranitelnost a citlivost organismu a mozkových mechanismů k působení drogy je určena vnějšími faktory, jež jsou různé typy stresu, které výrazně ovlivňují příjem užívané drogy a zároveň příjem drogy má výrazný vliv na stresové neuronální okruhy. (Koob, 2008, Saal, Dong, Bonc et al., 2003 in Kalina, 2015). Zároveň na zmiňovanou zranitelnost působí i nezralost organismu a genetické předpoklady, ženské pohlaví pro svou vyšší citlivost a psychické poruchy, jež se považují za faktory individuální. (Šustková in Kalina, 2015)

Objevuje neurobiologický model drogové závislosti, jehož základ je postaven na ovlivňování **mozkového systému odměny** (Koob, Volkow, 2010, Hyman, Malenka, Nestler, 2006, Olds, Milner, 1954 in Kalina). Systém odměny je součástí autoregulačních mechanismů, které zajišťují nezbytné potřeby pro reprodukci a přežití. Mezi biologicky přirozené zdroje odměny patří sex, chutná potrava a také složitější děje v rámci sociálních

vztahů, jež jsou zároveň přirozenými podněty (Šustková, 2015). Takový proces vede potom k motivaci organismu mozkovým systémem odměny k chování, které přinese co největší odměnu. (Koob, Wolkov, 2010, Hyman, Malenka, Nestler, 2006, Kalivas, Volkow, 2005 in Kalina, 2015) V již zmiňovaném nukleus accumbens, které hraje zásadní roli v komplexních iniciačních mechanismech, zvyšují přirozené odměny spojené s pocitem odměn uvolnění dopaminu. Počátečním signálem je tedy vyplavení dopaminu, který oznamuje v CNS přítomnost libosti a je spouštěčem procesů vedoucích k asociaci daného zdroje odměny s libostí a k určení motivační významnosti. Při opakování dané situace, se vyplavování dopaminu postupně snižuje a transformuje se do fáze očekávání odměny. (Šustková in Kalina, 2015). A dostáváme se postupně k jádru problému a to ke konkrétní situaci v případě drog. K významnému vyplavení dopaminu dochází především při akutním podání drogy. Koncentrace dopaminu se mnohonásobně zvýší oproti množství, které se vyplavuje při přirozených zdrojích odměny. Drogy, například metamfetamin dokáže navodit obrovské a mnohem delší zvýšení dopaminergních hladin, které může trvat i v řádu hodin. Rychlost za jakou se dostane droga do mozku, je přímo úměrná následným odměňovacím účinkům, tedy čím rychleji, tím je účinek vyšší. (Volkow, Wang, Fowler, 2011 in Kalina). Jestliže k aplikaci drogy dochází opakovaně, postupně klesá intenzita prožitku, neboli odměny a snižuje se vyplavování dopaminu. (Šustková in Kalina, 2015) Navyšování množství drogy při opakované aplikaci již tedy souvisí s rozvojem naučených podmíněných asociací odlišných rozlišovacích stimulů, které mají spojitost s drogou. K vylití dopaminu dochází již s očekáváním drogy, které doprovází její vyhledávání. (Owesson- White et al., 2009 in Kalina, 2015) Je pravděpodobné, že tyto reakce jsou kořeny neodolatelného bažení po droze. (Šustková in Kalina, 2015)

Kudrle (2003 in Kalina) uvádí, že za původem vzniku závislosti stojí hlubší motivace a potřeby, jež rozdělil na tři skupiny a ke každé přiřadil drogu, která tyto žádoucí prožitky umocňuje a je schopna zmíněné potřeby uspokojit velmi snadno a rychle. Jako první skupinu potřeb popisuje potřebu nalézt zklidnění, vyhnout se bolesti, ulevit si od té fyzické i duševní, takové pocity lze umocnit pomocí sedativ, opioidů, anxiolytik a zčásti alkoholem. Stimulancia nám mohou v krátkém čase a bez pracného usilování uspokojit další skupinu potřeb. Potřebu cítit se kompetentní, výkonný, bezproblémový, energický, dosáhnout radosti, euforie a zbavit se vnitřních zábran. Třetí skupina zmiňuje potřebu

transcendence utrpení v prožitku splynutí a sebepřekročení, jednoty s druhými, Bohem a sebou samým, jež lze umocnit halucinogeny a kanabinoidy.

Opakované vystavení organismu jedince drogám vyvolává sérii složitých neuroadaptací, které ústí v převážně automatické fungování systému umělé odměny, které se doprovází behaviorální projevy, jež označujeme jako závislost. (Kalina, 2015)

Schopnost drog zvyšovat výdej dopaminu v nucleus accumbens, můžeme jej nazvat i centrum mozku pro pocity blaha, slasti determinuje jejich potenciál pro závislost. (Kalina, 2015) Kalina (2015) také zmiňuje, že na základě bezhraničního, nadměrného uspokojování potřeb a nadměrné frustrace může vzniknout bio- psychologická vulnerabilita osobnosti.

2.3.3 Sít' služeb

Služby, jež jsou nabízeny uživatelům návykových látek, jakoby kopírují jejich cestu od drogové kariéry na ulici až po jejich začlenění ve společnosti. **Terénní programy** tedy oslovují klienta v jeho přirozeném prostředí, často na ulici, na squatu, jsou jednou z prvních služeb, jež navazuje kontakt s klientem. Často se jedná o jedince, kteří momentálně nejsou v kontaktu se zdravotnickou ani sociální institucí, můžeme je nazvat tzv. skrytá populace. (Radimecký, Janíková, Daněčková, 2007). **Kontaktní centra** nabízejí kromě podobných služeb jako terénní programy navíc i hygienický a potravinový servis a disponují podmínkami pro dlouhodobější práci s klientem. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010). **Ambulantní léčba** a **denní stacionáře** již vyžadují značný podíl klientovy iniciativy a motivace a klade na klienty určité nároky. Denní stacionáře jsou především pro klienty, kteří již mají dobré sociální zázemí a zároveň je pro ně ambulantní léčba ještě nedostačující. Cíle už směřují k dosažení či udržení abstinence. (Radimecký, Janíková, Daněčková, 2007) V případě, že je klient motivován a v léčbě chce pokračovat, může využít **detoxifikační jednotky**, které zprostředkovávají bezpečné zvládnutí odvykacích stavů a intoxikaci návykovou látkou a jsou předstupněm dlouhodobější pobytové léčby. (Radimecký, Janíková, Daněčková, 2007) Matoušek (2010) uvádí cíl jednotek jako zbavení organismus uživatele od návykových látek a minimalizovat proces odvykání i s využitím medikace.

Následně si klient může zvolit, zda podstoupí léčbu v **psychiatrické nemocnici**, jež je zpravidla krátkodobá a trvá 3-6 měsíců, nebo v **terapeutické komunitě**, kdy se jedná o léčbu středně a dlouhodobou. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010) Poslední

službou je **doléčovací centrum**, která může být ambulantní i pobytová a má za cíl podpořit klienta v resocializaci. (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2010) Radimecký (2007) uvádí minimálně tříměsíční abstinenci jako podmínku pro využití služby. Zpravidla dochází k jevu, že uživatelé skáčou ze služby do služby, různě se vrací, často vlivem relapsu a někdy dosáhnou kýženého výsledku až po několikátém pokusu. Pro uživatele opitátů se ještě nabízí služba **substitučních programů**, která je založena na nahrazení užívané látky jinou látkou s výhodnějším bezpečnostním profilem. (Radimecký, Janíková, Daněčková, 2007)

Pojmem harm reduction se označují programy a činnosti, které si dávají za cíl minimalizovat nepříznivé zdravotní, ekonomické a sociální dopady užívání psychoaktivních látek. (IHRA, 2010 in Kalina, 2015)

Legislativně jsou **nízkoprahové služby** jako terénní programy a kontaktní centra uchopeny v zákoně č. 379/ 2005 Sb. a v zákoně č. 108/ 2006 Sb., o sociálních službách. Harm reduction přístup se zaměřuje na všechna možná úskalí užívání návykových látek. Přístup zahrnuje informace o rizicích nesplacení dluhu, o sociálních dávkách, možnostech stabilního bydlení a dalších oblastech, kde se v životě uživatele mohou vyskytnout rizika. (Janíková in Kalina, 2015)

V rámci strategie harm reduction nabízejí kontaktní centra také hygienický a potravinový servis. Centra jsou zpravidla uzpůsobena tak, aby zajistila podmínky pro dlouhodobější a více cílenou spolupráci s klientem, která umožňuje zabývat se klientovou motivací k léčbě. Pracovníci kontaktních center jsou schopni zhodnotit aktuální stav klienta, představit mu dostupné typy léčby a ve finální fázi také zprostředkovat nástup do léčby. (Matoušek Kodymová, Koláčková, 2010) Princip služby jako nízkoprahové spočívá v minimalizaci pro klienta ohrožujících překážek. Výhodou je anonymita služby a bezplatnost. Cílovou skupinou, pro které je služba určena jsou osoby se závislostí na návykových látkách, osoby blízké a rodinní příslušníci. (Radimecký, Janíková, Daněčková, 2007)

Kontaktní centrum v Olomouci spravuje Společnost Podané ruce o.p.s. a funguje od roku 1991. Jedná se o sociální službu, jejímž posláním je poskytovat na v Olomouci a v okolí sociální a adiktologické služby uživatelům nealkoholových návykových látek a jejich blízkým, kteří se v souvislosti s užíváním návykové látky ocitli v tíživé životní situaci, jsou ohroženi rizikovým chováním nebo se již rizikově chovají. Obsahem práce je podporovat a motivovat uživatele sociální služby ke změně dosavadního životního stylu s výhledem

abstinence. Služba se snaží o znovu zapojení jedince do běžného způsobu života. Úkolem je prevence a ochrana klienta i veřejnosti před možnými negativními sociálními, zdravotními a ekonomickými důsledky zneužívání návykových látek. (podaneruce.cz)

Sociální služba nabízí:

Individuální, párové, nebo rodinné poradenství

zprostředkování detoxifikace a doporučení do léčby,

Odbornou podporu při zahájení abstinence

Sociální poradenství, zprostředkování kontaktů, pomoc při jednání s úřady, asistence

Informační servis – oblast sociální, zdravotní, bezpečné braní a jiné

Výměnný program

Testování infekčních onemocnění – HIV, Hepatitida B, C, Syfilis

Těhotenské testy

Základní zdravotní ošetření

Hygienický servis (sprcha, praní prádla)

Potravinový servis (káva, čaj, pečivo)

Aktuální tým kontaktního centra je složen ze sociálních pracovníků.

2.3.4 Gender a drogy

Mezi problematikou drogové závislosti u mužů a závislosti u žen jsou významné rozdíly a často vyžaduje odlišný přístup. Objevují se i odlišnost ve vzniku a průběhu závislosti.

Ženy závislé na návykových látkách jsou deviantní pro své užívání a zároveň selhávají a zklamávají i v roli ženy, případně matky. Fenomén je nazýván **dvoují deviance** a považuje se za podstatu genderové specifičnosti. I ze strany společnosti je postoj stále kritičtější k ženám než k mužům, jež užívají návykové látky či konzumují alkohol. Takový tlak může později mít na jedince negativní dopady, jako můžeme pozorovat v případě těhotných žen užívajících drogy, jež se pod tlakem odmítavého postoje společnosti vůči nim raději vyhnou vyhledání pomoci. Podle Kotkové (2009 in Preslová, 2015 in Kalina, 2015) je u žen diagnostikována deprese dvakrát více než u mužů.

Ženy uživatelky mají zpravidla méně problémů se zákonem, k závislosti dochází po nižších dávkách, ale rychlejším tempem. (Preslová 2015, in Kalina, 2015) Poměrně často ženy uvádí zkušenost sexuálního zneužití a především až v procesu delší psychoterapeutické léčby. Někdy přichází právě až během léčby k uvědomění si, že to, co klientka prožila, bylo násilné a nepřijatelné.

Preslová (2015 in Kalina, 2015) popisuje trauma a psychické potíže jako častou příčinu závislosti u žen. Častá je i spojitost psychického či fyzického zneužívání během dětství s užíváním návykových látek. Je pravděpodobné, že dívky poté v prostředí drogového světa přejdou pod nadvládu dalšího dominantního, většinou i násilnického muže a jelikož vůči takovému chování nemají obranný mechanismus, ve vztahu přetrvávají, a vytváří se jistý uzavřený kruh, jehož vyústěním je opakování identického modelu jaký žena zažila v původní rodině.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

Na počátku celého výzkumu, jsme provedli rešerši závěrečných prací na podobné téma, abychom se vyvarovali jeho duplikaci, i když, v případě IPA, která byla použita by ani taková skutečnost nebyla překážkou, jelikož interpretaci dat formuje osobnost výzkumníka, tudíž každý výzkum je jedinečný. Během rešerše jsme narazili na velké množství závěrečných prací, které se zabývaly problematikou závislosti u žen, vztahy a jejich souvislost se závislostí, mateřství žen užívajících návykové látky, ale zmíníme jen ty vybrané, které více korespondovaly našemu výzkumnému problému. Vybrali jsme bakalářskou práci, která zkoumala interpersonální závislost a potřebu sounáležitosti ve vztahu k užívání konopných drog v mladém dospělí, tato práce byla podobného charakteru jako naše, ale rozdíly nacházíme již v metodě výzkumu, kdy Popelková (2015) zvolila metodu kvantitativního výzkumu, a následně je také rozdíl ve výzkumném souboru, který zahrnoval mladé dospělé užívající konopné drogy. Další prací byla diplomová práce, která zkoumala rodinné zázemí osob se závislostí na návykových látkách. Pošvancová (2017) a jako metodu zvolila kombinaci polostrukturovaného rozhovoru a pozorování, výzkumným souborem byly osoby se závislostí na návykových látkách, které podstupovaly léčbu závislosti v terapeutické komunitě Mandala 17 B, práce se soustředí především na rodinné zázemí a jeho možný vztah se závislostí. Poslední prací, která se stala součástí rešerše, byla závěrečná práce fokusovaná na postoj partnera ke svému partnerskému vztahu v průběhu léčby závislosti na nealkoholové droze jednoho z nich (Petřivalská, 2018).

3.1 Vymezení výzkumného cíle a výzkumných otázek

Cílem výzkumu, který nám podle Miovského (2006) dává jasný a stručný popis čeho nejdůležitějšího chceme prostřednictvím naší práce dosáhnout, je zmapovat a prozkoumat jak klientky kontaktního centra vnímají své blízké vztahy. Výzkum jsme zaměřili na porozumění a popis způsobu jakým na prožívají a vnímají vztahy.

Výzkumným problémem jsou **Blízké vztahy v kontextu života sociálně vyloučených žen.**

Důležitost výzkumného problému zdůrazňuje Miovský (2006), jelikož představuje základ pro formování dalších částí práce.

Výzkumná otázka

V případě IPA je výzkumná otázka orientována na prožívání či vnímání určité situace, či na to, jakým způsobem jí jednotlivci nebo skupina přisuzují smysl. (Smith a Osborn, 2003 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013) Výzkumná otázka je tedy v IPA zaměřena primárně na význam zkušenosti a jejímu porozumění, tedy fenomenologicky. Od výzkumné otázky se očekává, aby explorovala, nikoli objasňovala. Z toho důvodu se zaměřuje převážně na proces a význam. (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013)

Šed'ová (2007) popisuje výzkumné otázky jako jádro každého výzkumu a dodává, že pomáhají zaostřit výzkum, abychom dosáhli výsledků, které budou v souladu se stanovenými cíli. Často si výzkumník volí jednu základní obecnou otázku, kterou doplní o několik specifických otázek.

Po četbě literatury byla stanovena výzkumná otázka:

Jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen?

Cílem je porozumět žité zkušenosti vztahů v kontextu života sociálně vyloučených žen, konkrétně klientek kontaktního centra.

Dílejší otázky jsme zaměřili na rozdělení blízkých vztahů do dvou rovin, přátelské a partnerské, za účelem nahlédnout jak vnímají, prožívají a jaké jsou jejich zkušenosti s partnerskými a přátelskými vztahy skrze žitou zkušenost vybraných žen.

Dílejší výzkumné otázky:

Jak prožívají partnerské vztahy?

Jakou podobu mají přátelské vztahy?

3.2 Výzkumná metoda

Před zahájením výzkumu jsme nastudovali odbornou literaturu Miovský (2006), Švaříček, Šed'ová (2007), Řiháček, Čermák, Hytych (2013) a na základě její četby byla zvolena **Interpretativní fenomenologická analýza** (dále jen IPA). Během fáze příprav jsme si ujasnili téma, které bychom chtěli zkoumat, následně jsme vybrali kvalitativní výzkum, který koresponduje s povahou tématu. Během volby výzkumného souboru jsme uvažovali také nad etickými problémy týkajícími se uskutečnění výzkumu v místě, kde má výzkumník ještě přidruženou roli- sociální pracovník. Tuto problematiku jsme detailněji

rozebrali v kapitole 3. 5 Etika. Rozhodli jsme se tedy pro klientky kontaktního centra v Olomouci a následně pro metodu záměrného výběru a počtu šesti respondentek. Během přípravy jsme vybírali také techniku sběru dat, kterou nakonec byl polostrukturovaný rozhovor, jelikož jsme potřebovali, aby technika umožňovala co největší prostor pro respondentčinu zkušenost, ale zároveň bylo třeba mít předem nachystané otázky, které respondentky povedou určitým směrem, z důvodu případného nesoustředění, či tendence mluvit o jiném tématu zapříčiněné záměnou rolí a pro poskytnutí komfortu výzkumníkovi, aby se mohl soustředit rozhovor. Zvolili jsme si proto na základě našich požadavků a očekávání od výzkumu výzkumnou metodu IPA.

Interpretativní fenomenologická analýza

Porozumění žité zkušenosti jedince je v IPA považováno za výzkumný fokus. Umožňuje nám detailně prozkoumat proces utváření významu své zkušenosti jedincem, což nám zároveň pomáhá porozumět jednotlivé události, nebo fenoménu. (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013)

IPA poskytuje oproti jiným kvalitativním přístupům více prostoru pro kreativitu a svobodu výzkumného procesu (Willng 2001 In Koutná Kostníková a Čermák, 2013). Zároveň se doporučuje při výzkumech, které se se zaměřují na popisování a interpretování způsobu jakým člověk přisuzuje význam prožité a tedy zkoumané zkušenosti význam. (Koutná Kostníková a Čermák, 2013). Získané závěry se považují v IPA z dočasné, to umocňuje subjektivitu výzkumu (Koutná Kostníková a Čermák, 2013). Teorie IPA se opírá o fenomenologii, hermeneutiku a idiografický přístup. Prvky fenomenologie se objevují v hledání jedinečné zkušenosti jedince a ve zkoumání způsobu jakým zažívá svět (Smith, 2004 In Koutná Kostníková a Čermák, 2013). Hermeneutiky je využito během výzkumu v rámci práce s hermeneutickým kruhem a tzv. dvojitou hermeneutikou. Jedná se o proces, kdy dochází k porozumění vlastní zkušenosti na straně respondenta a výzkumníkovo pochopení způsobu jakým toho bylo dosaženo z pohledu výzkumníka (Larkin, Watts a Clifton, 2006 in Koutná Kostníková a Čermák, 2013). Třetím pilířem teorie IPA je idiografický přístup, který je zakotven v zaměření na konkrétní jedince, kteří prožívají specifickou událost. V takové chvíli IPA zkoumá případ jedince do doby, než dospěje k požadovanému stupni porozumění. (Smith, 2004 In Koutná Kostníková a Čermák, 2013)

3.3 Technika sběru dat

Cílem způsobu získávání dat pro výzkum je facilitace příběhů, myšlenek a pocitů, které jsou spokojené s vybraným fenoménem (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Sběr dat se provádí za účelem vstoupit do světa jedince, jež se účastní na výzkumu a zároveň je důležité, aby ke tvorbě dat docházelo způsobem, jež je schopen poskytnout detailní a bohatý popis respondentovy zkušenosti. (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Sběr dat pro náš výzkum probíhal metodou **polostrukurovaného rozhovoru**, který je podle Smitha (2004 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) nejčastěji používanou metodou při sběru dat v IPA. Polostrukurovaný rozhovor je považován za dostatečně flexibilní metodu, která umožňuje respondentovi volně mluvit o tématu, reflektovat svůj postoj k němu a rozvíjet své myšlenky o něm (Smith, 2004 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Smith (2012b in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) doplňuje, že cennými momenty pro výzkum jsou neočekávané obraty v rozhovoru, protože nám pomáhají odhalit aspekty fenoménu, o kterých jsme během přípravy nepřemýšleli.

Pro náš výzkum jsme tedy zvolili polostrukurovaný rozhovor a odpovědi jsme si zaznamenávali na diktafon. Miovský (2006) označuje metodu audiozáznamu jako jednu z nejčastěji používaných a jako hlavní výhody zdůrazňuje komplexnost a autentičnost. Poukazuje na význam kvality mluveného slova, délku pomlk, doprovodné zvuky a sílu hlasu. Pro výzkum IPA nejsou ale neverbální projevy tolik zásadní, oproti slovům a jejich významům, proto je zaznamenáváme jen v případě, abychom neztratili nuance (Smith, Flowers, Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Smith, Flowers a Larkin (2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) doporučují přepis prvního rozhovoru před zahájením dalších a označují jej jako velmi užitečný z metodologického hlediska. Za klíčový se tedy považuje doslovný přepis rozhovoru s očíslovanými stranami a řádky, který se doporučuje vytisknout se širokými okraji, které nám poskytnou prostor pro poznámky (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

3.4 Výzkumný soubor

Obvykle se v IPA studiích pracuje s nižším počtem respondentů, také vzhledem k povaze fenomenologického výzkumu, jež je detailní analýzou zkušenosti, se to zaměření na menší počet participantů jeví jako smysluplné (Larkin, Watts a Clifton, 2006 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Jednou ze zásad výzkumu je homogenita vzorku, zároveň je klíčovým požadavkem dobré reprezentace vybraného fenoménu. Takový požadavek klade na

výzkumníka nárok na pečlivý výběr participantů, jež jsou nositeli daného jevu (Smith, Flowers, Larkin 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Volba respondentů má v IPA povahu záměrného výběru, ve kterém se jasně definuje okruh osob, pro které se naše výzkumná otázka jeví jako relevantní (Smith a Osborn, 2003 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Pro výzkum bylo pomocí záměrného výběru zvoleno **šest potencionálních respondentek**, které byly nositelkami vybraného jevu. Splňovaly kritérium využívání služby kontaktního centra, tedy spadaly do cílové skupiny- jsou uživatelkami návykových látek, byl s nimi navázán dlouhodobý vztah, což bylo zásadní pro charakter tématu a v době, kdy probíhal výzkum, navštívily kontaktní centrum a souhlasily se svou účastí na výzkumu.

Rozhovor proběhl se všemi šesti respondentkami a následně byly dvě z nich vyřazeny z výzkumu v důsledku poskytnutí velmi nízkého množství dat. Tyto dvě ženy odpovídaly převážně jednoslovně a celý rozhovor proběhl velmi rychle. Skutečnost si vysvětlujeme nízkým věkem žen a přecenění a špatnému odhadu hloubky jejich vztahu s výzkumníkem. Toto rozhodnutí jsme si ověřili ještě v literatuře, kde se uvádí, že Smith, Flowers a Larkin (2009) doporučují pro magisterské diplomové práce vzorek o 3-6 respondentech (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Zároveň Smith a Osborn (2003) opakují, že v případě velikosti vzorku v IPA se upřednostňuje bohatost dat jednotlivých případů oproti počtu respondentů (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Samotné stanovení kritérií pro výběr vzorku je závislé na zaměření výzkumu a může se stát, že téma je již natolik úzké, že dojde k přirozenému vymezení potencionálních respondentů (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Závěry následně nelze zobecnit, například jako při etnografickém výzkumu, ale můžeme jej využít pro poskytnutí detailních informací o dané skupině. Zaměřujeme se tedy na to, co lze vyvodit ze zkoumané skutečnosti směrem ke vztahu ke zkoumanému fenoménu (Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Výzkumu se účastnily ženy, dlouhodobé klientky kontaktního centra v Olomouci, které navštívily službu v období mezi listopadem 2020 a březnem 2021. Kritéria pro výběr respondentky byla ochota klientky se na výzkumu podílet, dále bylo důležité její aktuální rozpoložení, aby klientka byla v pozitivní náladě, nebyla aktuálně intoxikovaná a měla v rámci svých možností uspokojeny základní potřeby- byla vyspaná, najezená a po hygieně. Často bylo klientce nejprve nabídnuto využití hygienického servisu a až poté probíhal rozhovor. Z technických důvodů a z důvodu využívání konzultační místnosti během provozu kontaktního centra a snahy nijak nenarušit výzkumem provoz služby,

probíhaly rozhovory v místnosti, jejíž jedna stěna propouští zvuk, proto bylo také nutné, aby během rozhovoru bylo zajištěno maximální soukromí a rozhovor neprobíhal v případě, že by bylo riziko úniku informací k dalším osobám. Vybírali jsme klientky i podle věku a délky využívání služeb kontaktního centra. Respondentky znají výzkumníka minimálně rok a mají vytvořený blízký a otevřený vztah.

Pro ještě detailnější seznámení respondentek uvedeme jednotlivé ženy ještě samostatně.

Tabulka 1 Základní údaje o respondentkách

Respondentka	Věk	Užívaná droga	Doba užívání	Současný stav
Respondentka Anna	35 let	Pervitin, alkohol, THC	14 let	Zadaná, složité
Respondentka Bára	30 let	Pervitin	12 let	Žijí odděleně
Respondentka Eva	31 let	Pervitin, THC	18 let	Single
Respondentka Dita	39 let	Pervitin, THC	30 let	Zadaná

Anna

Respondentka Anna je mladá žena, žijící s partnerkou na hotelu. Má dítě, které nemá ve své péči. Jsou v aktivním kontaktu. Respondentka by ráda vytvořila prostředí, kam by si dítě mohla brát na víkendy a prázdniny. V době, kdy probíhal rozhovor, čerstvě přišla o práci a čeká na novou nabídku. Respondentka je dlouhodobá klientka kontaktního centra, má zkušenost s léčbou i abstinencí. Momentálně užívá pervitin několikrát za měsíc, alkohol několikrát týdně. Do kontaktního centra dochází často, většinou především za účelem si popovídat. Často přichází účelně až odpoledne, kdy je provoz vyhrazen pro individuální poradenství. Mluví s pracovníky velmi otevřeně. Někdy přichází i s partnerkou, často ale dochází odděleně a vzájemně si na sebe stěžují. Anna je spíše v začarovaném kruhu, ví, co by chtěla, ale většinou se přizpůsobí požadavkům partnerky a její kroky nabírají jiný směr a následně je zklamaná, že se jí nedaří jejich cílů dosáhnout.

Bára

Respondentka Bára je mladá žena, její partner, se kterým má nejmladší dceru je ve výkonu trestu odnětí svobody. Bára s ním plánuje budoucnost. Jsou v kontaktu, pravidelně si

dopisují. Respondentka je aktuálně bez přístřeší, nepracuje, žije částečně ze svého invalidního důchodu. Střídavě využívá služby noclehárny nebo azylového domu, někdy spí venku. Respondentka má tři děti, všechny jsou v pěstounské péči. Je s nimi v kontaktu a navštěvuje je podle svých sil. Pobírá invalidní důchod a je omezena ve svéprávnosti. Je dlouholetou klientkou kontaktního centra. Do služby dochází i několikrát týdně, většinou využívá potravinový servis, internet a individuální poradenství. Pravidelně využívá službu sociální práce a individuální poradenství za účelem asistence pracovníka při obstarávání jejich osobních záležitostí při komunikaci s úřady, soudem, pěstounkami a dalšími. Je velmi schopná. Přála by si jednou být sociální pracovnící. Někdy má tendence přejímat kompetence pracovníků.

Eva

Respondentka Eva je mladá energická žena, momentálně žije ve stanu, nemá zaměstnání. Partner je ve výkonu trestu odnětí svobody. Má dítě v pěstounské péči a je v s ním v kontaktu. Je dlouholetou klientkou kontaktního centra, kam dochází několikrát týdně. Využívá především hygienický servis, službu základní zdravotní ošetření a často se zdrží na delší dobu a povídá si s pracovníky o novinkách v jejím životě. Pravidelně kouří marihuanu a pije alkohol, pervitin užívá několikrát do měsíce.

Dita

Respondentka Dita žije s dlouholetým partnerem na ubytovně. Chodí na brigády. Má tři děti, všechny již žijí samostatně svůj život. Je dlouholetou klientkou kontaktního centra. Momentálně užívá pravidelně marihuanu a zřídka pervitin. Je velmi aktivní a samostatná. Do kontaktního centra chodí pravidelně na klientské porady, ráda a velmi aktivně se podílí na chodu kontaktního centra a přichází s podnětnými nápady pro jeho změnu. Zná většinu klientů a je pro ně spíše takovou matkou. Má tendence chránit pracovníky a řešit konflikty či dění ve službě.

3.5 Etika

Téma etiky se již od samého počátku jevílo jako zásadní. Vzhledem k citlivosti tématu a v zájmu zachování profesionálního přístupu ke klientkám jsme se etikou zabývali detailně. Pro odborné uchopení etiky a ujištění, že došlo k dodržení všech zásad, jsme naši přípravu postavili na poznacích z odborné literatury. Miovský (2006) přímo poukazuje na tři roviny, které jsou stěžejní pro zaměření se na etické normy a pravidla. Zmiňuje vliv

výzkumníka na výzkumné pole a jeho zpětné ovlivnění polem, ochranu účastníků výzkumu a ochranu výzkumníka.

Výzkumným polem se rozumí fyzikální, biologický, sociální a psychologický prostor, ve kterém se výzkum odehrává. Nereflektování některé z těchto vazeb se považuje za hrubou chybu, jelikož jejich vliv může být velmi zásadní na průběh i výsledek výzkumu. Výzkumník svou činností toto pole mění, je jeho součástí a pole zároveň mění výzkumníka. Jednou ze schopností výzkumníka je být schopen dostatečně citlivě vnímat individuální normy participantů výzkumu a umět posoudit míru toho, co je, a co není vhodné a dobré. (Miovský, 2006)

Zásadním aspektem etiky výzkumu považuje Miovský (2006) **důvěryhodnost výzkumníka**, a nejedná se pouze o zvýšení motivace k účasti na výzkumu, ale spíše o motivaci respondentů k poskytnutí validních informací. Důvěryhodnost jsme zajistili výběrem výzkumníka, který je již druhým rokem s respondenty, tedy s klientkami služby v kontaktu. Všechny respondentky výzkumníka znaly déle než rok a měly s ním navázán otevřený vztah. Proto jsme využili výzkumného souboru, který již má vybudovanou důvěru a bezpečný vztah s výzkumníkem a tím byla zajištěna určitá úroveň validity sdělených informací.

Miovský (2006) dále upozorňuje na **střet zájmů**, který je často podceňovaným etickým tématem. Upozorňuje na rizika účasti pracovníků zařízení, ve kterých průzkum probíhá a zároveň potvrzuje výhodu výběru výzkumníka z řad zaměstnanců při výzkumu s uživateli nelegálních návykových látek (Miovský et al., 2001a In Miovský 2006). Zdůrazňuje ujasnění si svých rolí ze strany pracovníků takových služeb sami pro sebe a také pro účastníky výzkumu. Jelikož výzkumník měl již s podobným výzkumem zkušenosti, ujasňování jeho role probíhalo velmi rychle. Sami pro sebe jsme si ujasnili, že informace z výzkumu nebudeme rozhodně šířit mezi pracovníky a během rozhovoru jsme kladli důraz na to, abychom se nenechali svést dojmem, že na otázku již předem známe odpověď z role pracovníka. Z důvodu otevřeného vztahu s klientkami a skutečnosti, že klientky nám velmi často říkají své osobní informace všem pracovnícím naráz, jsme jim před započítím výzkumu zdůraznili anonymitu výzkumu a jeho účel je zaměřen pouze pro závěrečnou práci. Občas se stalo, že během rozhovoru došlo u respondentky k asociaci s realitou a začala povídat z role klientky, to jsme ale hned v počátku zastavili a odkázali respondentku na dobu po skončení rozhovoru.

Pro **ochranu účastníků výzkumu** jsme se zaměřili na **souhlas s účastí ve výzkumu**. Platí tedy obecné pravidlo, že výzkum lze provádět pouze s osobami, které udělily informovaný souhlas k účasti na něm. Účastník má právo kdykoliv odstoupit a je nutné, aby jeho účast na něm byla dobrovolná. (Miovský, 2006) Informovaný souhlas by měl být v papírové podobě a stvrzen podpisem účastníka výzkumu. Miovský et al. (2001) dodává, že například v případě výběru výzkumného vzorku z řad osob užívajících návykové látky, u kterých se často projevuje strach a odpor k formalismu a institucionalismu, lze provést souhlas ústní formou, pod podmínkou, že bude součástí audiozáznamu. Souhlas tedy proběhl ústní formou a je součástí audiozáznamu. Miovský (2006) dodává, že skutečným účastníkem studie se jedinec stává až po udělení informovaného souhlasu a nabízí možnost nezbytného omezení informovaného souhlasu, ale tuto možnost jsme v našem výzkumu nevyužili, vše probíhalo jasně a transparentně. Během zajištění **ochrany soukromí a osobních údajů účastníků výzkumu**, jsme zaměnili jména a pozměnili skutečnosti, které by mohly vést k identifikaci účastníka výzkumu.

Miovský (2006) zmiňuje jako samostatnou oblast i **odměnu pro účastníky výzkumu**. V tomto případě jsme se kopírovali pravidla výzkumníkova paralelního vztahu k respondentům- jako pracovník a žádnou odměnu jsme za výzkum neposkytovali. Z důvodu toho, že finanční odměna, či odměna ve formě alkoholu či tabáku by byla maximálně nevhodná. Také z důvodu, že výzkum probíhal za provozu služby, někteří nezasvěcení klienti služby, kteří nebyli respondenty by si mohli nesprávně interpretovat získání odměny jiným klientem a situace by se zbytečně komplikovala. Také jsme nechtěli, aby se nám klient cítil nějak zavázán, nebo došlo k jakékoliv záměně role či mylné interpretaci odměny.

Další podmínkou zachování etiky výzkumu je vyvarování se jakékoliv **újmě účastníků výzkumu**. Výzkumník je zodpovědný za dodržení etický zásad.

Před zahájením výzkumu jsme zajistili prostory, které poskytly dostatečný pocit soukromí, ale bohužel jedna ze stěn propouštěla zvuk, proto se výzkum realizoval vždy jen za podmínky, že na druhé straně stěny nebude během rozhovoru přítomna žádná osoba a není riziko úniku informací. Zajistili jsme tedy místnost se dvěma židlemi a jedním stolem, pro upevnění pocitu bezpečí. Bohužel vzhledem k situaci rozhovor probíhal v respirátorech, což bylo na jednu stranu nástrojem pro udržení ochrany výzkumníka i respondenta před přenosem respiračního onemocnění, na druhou stranu absence mimiky spodní části obličeje byla občas překážkou, ale mylnou interpretaci mimiky horní části obličeje jsme si

vždy s respondentkou vysvětlily. Potencionální respondentku jsme vždy jasně a srozumitelně obeznámili s tématem výzkumu s jeho účelem a průběhem samotného výzkumu, nechali jí čas na rozmyšlenou a poté se zeptali, zda by byla ochotna se výzkumu účastnit. Kladli jsme důraz na to, aby byla respondentka v co nejlepším možném rozpoložení, tedy dostatečně vyspaná, najezená a po hygieně. Klientky kontaktního centra často využívají hygienický a potravinový servis a není neobvyklé, že klientka strávila předešlou noc venku, je jí zima, nespala, nemyla se a je hladová. Proto jsme chtěli, aby si klientka nejdříve tyto potřeby uspokojila a rozhovor proběhl až ve chvíli, kdy se bude cítit příjemně. Také jsme upřednostňovali chvíle, kdy byly respondentky ve službě samy, bez partnera, aby se cítily uvolněněji při odpovídání na intimní otázky.

Ochrana výzkumníka se podle Miovského (2006) považuje také za základní etickou zásadu i přes to, že by se mohlo na první pohled zdát, že je nutné ošetřit pouze respondenty. Zmiňuje hranice kontaktu, které jsme měli díky výzkumníkovy druhé role jako pracovníka již předem v kontaktu s respondentkami jako klientkami vyjasněny. Vzájemná důvěra, pocit bezpečí a otevřenost již byly ve vztahu s respondentkou v rámci spolupráce s ní při běžném provozu kontaktního centra z pozice pracovník- klient. Klienti znají jména a příjmení pracovníků, další informace jim nesdělujeme, proto ochrana údajů výzkumníka byla také zajištěna již předem.

3.6 Proces analýzy dat

Během procesu analýzy dat jsme se pevně drželi doporučeného postupu, který nabízí Smith, Flowers a Larkin (2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) a své rozhodnutí jsme si potvrdili tvrzením, že se začátečníkům doporučuje strukturovaný a jednoznačný postup, za účelem redukce případného pocitu úzkosti z mnohoznačného výzkumného materiálu, i přes to, že podporují výzkumníky v kreativním přizpůsobení IPA svému účelu a dle jejich názoru neexistuje správný nebo špatný způsob vedení analýzy (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Popis procesu analýzy dat bude tedy kopírovat obecný analytický postup IPA, jak jej popsali Smith, Flowers a Larkin (2009 in Řiháček, Čermák a Hytych, 2013).

1. Reflexe výzkumníkovy zkušenosti s tématem

Z důvodu rozsáhlosti naší reflexe a pro zachování přehlednosti práce, jsme pro tuto fázi vyhradili speciální kapitolu a její detailní rozbor najdeme v kapitole níže, „Reflexe

výzkumníkovy zkušenosti s tématem“. Reflektovat svůj vztah k tématu výzkumu se považuje za užitečné a napomáhá to výzkumníkovi být v celém výzkumném procesu transparentní. Reflexi lze provést jako dialog sám se sebou včetně zaznamenání si hlavních bodů. Lze také požádat jinou osobu, ab s námi provedla rozhovor na dané téma (Smith, Flowers a Larkin ,2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Pro náš výzkum jsme si vybrali metodu dialogu se sebou samým.

2. Čtení a opakované čtení

Cílem první části je podnítit aktivní zájem o data a dosáhnout přiměřeného zaujetí výzkumníka pro „případ“. Chceme, aby se výzkumníková pozornost zaměřovala primárně na respondenta. Doporučuje se přidat k opakovanému čtení i poslech nahrávky (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Přepis rozhovor si výzkumník zhotovil sám, což mu připomnělo pocity a emoce, které byly součástí rozhovoru. Následně jsme přepis několikrát četli, v některých případech, jsme si pouštěli nahrávku několikrát, abychom zachytili atmosféru a ověřili si a utvrdili význam slov, dosazený do kontextu celého rozhovoru. Někdy jsme si od přepisu rozhovoru dali odstup a přečetli si jej znovu na druhý den.

3. Počáteční poznámky a komentáře

Fáze tvorby poznámek a komentářů vyžaduje výzkumníkovu plnou otevřenost vůči datům a je považována za nejdetailnější část analýzy. Vyžaduje se být otevřený všem částem respondentovy výpovědi, nezavrhnout žádnou z nich a pracovat i se sebemenším detailem jako aspektem zkoumaného fenoménu. Lze zkoumat sémantický obsah, jazyk, podobnosti nebo rozdíly. Neexistují pravidla, na co se v komentářích zaměřit. Poznámky a komentáře lze rozdělit do skupin, na deskriptivní, zaměřující se na strukturu myšlenek a zkušeností respondenta, lingvistický typ komentářů zkoumá respondentovo specifické používání jazyka a konceptuální zkoumají např. povahu otázek, které se mohou vynořovat během čtení textu. Možností je i dekonstrukce textu pomocí rozstříhání textu podle odstavců a následné čtení každého odstavce jako samostatné jednotky.(Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Naše třetí fáze probíhala počátečním podtrháváním slov a slovních spojení, které nás během prvního čtení zaujaly. Následně jsme si dělali volné poznámky do levého okraje, které zahrnovaly asociace, někdy jen vytažení jednoho slova, jenž se jevilo pro text zásadní.

4. Rozvíjení vznikajících témat

Pomocí formulování rodících se témat redukuje množství poznámek. Dochází ke změně analytického přemýšlení a začínáme pracovat převážně se svými komentáři a poznámkami. Do centra zájmu přechází v této fázi místo respondenta výzkumník. Aplikujeme princip hermeneutického kruhu tím, že to, co bylo na začátku celkem, se během analýzy stalo částmi a na konci se opět spojí v celek. Cílem je přetvořit počáteční poznámky do témat, zachycujících esenciální kvalitu respondentovy zkušenosti. Názvy témat jsou však nadále zakotvené v textu, ale zároveň jsou na nepatrně vyšší úrovni abstrakce než prvotní poznámky. Doporučuje se zaznamenávat témata na druhou stranu listu pro udržení přehlednosti. (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Počáteční poznámky jsme znovu četli a snažili se je přetavit v témata, které jsme si zaznamenali jinou barvou do pravého okraje listu. Textu už bylo zřetelně méně oproti prvotním poznámkám.

5. Hledání souvislostí napříč tématy

Po zformulování témat následuje mapování způsobu, jakým se k sobě vztahují. Doporučuje se vrátit se na začátek analýzy a pokusit se vidět téma v novém světle. Některá témata lze i vyloučit. Ta, která použijeme, je dobré si zapsat podle toho, jak se objevovala v textu a poznačit si stranu a číslo řádku. Následně se z některých témat stanou nadřazená témata nebo hlavní. Témata, která se slouží do jedné oblasti, dáme nadřazené jméno. Tato fáze může přinést seznam nadřazených témat s podtématy, jenž se pod nimi shlukují na základě našeho interpretačního klíče. Stále i nadřazená témata jsou zakotvena pomocí přímých citací respondentů (Pringle et al., 2011). Pro zařazení tématu do finálního seznamu např. rozhoduje četnost jeho výskytu, jeho bohatost a schopnost osvětlit danou zkušenost (Smith a Osborn, 2003) (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013). Během hledání souvislostí napříč tématy jsme si všímali vlastností jednotlivých témat, pozorovali jsme četnost a jejich vztah vzhledem k jiným tématům. Témata jsme si sepisovali na papír a různě s nimi manipulovali a sledovali jsme tvorbu tematických shluků.

6. Analýza dalšího případu

Následovalo opakování kroku 1- 4 u každého respondenta individuálně.

7. Hledání vzorců napříč případy

Během šesté fáze zjišťujeme jaká je souvislost mezi zkušenostmi našich respondentů, jak téma jednoho případu může osvětlovat druhý případ a které téma napříč všemi analýzami vystupuje nejsilněji. Můžeme vytvořit tabulku či jinak graficky znázornit vztahy mezi tématy a ilustrovat témata, jak se jeví u jednotlivého respondenta. (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) S tématy jsme pracovali zvlášť jako se samostatnými jednotkami, ale také jako se seskupením témat dohromady, patřících daného respondentovi.

Interpretace

V IPA je autorem interpretace vždy výzkumník se svým životním kontextem a zároveň je úzce zakotvená v textu. Jestliže se díváme na interpretaci z pohledu IPA, za věrohodnou se považuje ta interpretace, která je založená na výrazech respondenta a obohacena o přímou citaci (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013).

Prezentace výsledků

Identifikovaná témata doplňujeme o naše komentáře a přímé citace respondentů. Je důležité rozlišit výrok respondenta a výzkumníkovu interpretaci. (Smith, Flowers a Larkin, 2009 in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) Podrobný popis prezentace výsledků je zahrnut v kapitole „Výsledky výzkumu“.

3.7 Reflexe výzkumníkovy zkušenosti

Sebereflexe je součástí procesu analýzy dat a je podle Smitha, Flowerse a Larkina (2009, in Řiháček, Čermák, Hytych, 2013) považována za jeho nultou část. Zmiňujeme se o ní detailněji v přechozí kapitole.

Reflexe probíhala formou dialogu výzkumníka se sebou samým. Došlo k zamyšlení nad tématem. Proběhla analýza tématu od obecného- zamysleli jsme se nad vztahy v obecné rovině a postupně došli až k té partnerské a přátelské. Nechali jsme myšlenkám volný průběh a ze začátku spíše chaoticky říkali volné asociace, které nás k tématu blízkých vztahů napadaly. Začali jsme jednotlivými slovy, potom přišla slovní spojení, až jsme tvořili věty. Napadali nás společensky uznané normy, morální hodnoty ohledně vztahů, možné chyby, formy vztahů v jiných kulturách, rozdělení vztahů i na formální a neformální. Jejich moc, vlastnosti, využití. Mluvili jsme i o svých osobních vztazích, o zkušenostech s nimi, pocitech, které se k nim vážou.

V druhé fázi reflexe jsme se snažili zodpovědět i na otázky z polostrukturovaného rozhovoru, jednu po druhé jsme detailně promysleli a odpovědi jsme si nahráli. Během osobního dialogu výzkumníka se sebou samým jsme dospěli k pocitu, že otázky jsou velmi osobní a intimní a i v našem osobním životě málokdo zná odpovědi na všechny z nich.

Některé otázky jsme si položili poprvé v životě a až po snaze na ně odpovědět jsme zjistili, že je mnohem složitější a hlubší, než se jeví jako sama bez odpovědi. U některých otázek jsme potřebovali více času, museli jsme se zamyslet. V některých částech jsme měli tendenci odpovědět zbrkle, rychle, ale až po vyslovení odpovědi jsme si uvědomili, že to tak už neplatí, že se náš postoj změnil, nebo že vyslovujeme nějakou očekávanou, nebo společností přijatelnou odpověď, ale pravdivá odpověď je odlišná. Byly chvíle, kdy přišel stud, nebo se před vyslovením dostavila obava, jaká bude reakce ostatních, až odpověď vyslovíme nahlas, zda-li nás někdo odsoudí. Jako by, i přes to, že se jedná o osobní zkušenost, pořád byla nad námi nějaká norma, jak by to mělo být správně, a co společnost schvaluje. Takové uvědomění vedlo ještě k citlivějšímu zacházení a jednání s respondentkami během rozhovoru a ještě většímu důrazu na úctu a vděk respondentkám za otevřenost. Celý proces nás dovedl k závěru, že se jedná o téma velice křehké, osobní, a je třeba s ním nakládat s důrazem na citlivost a vytvořit co nejvíce bezpečné prostředí a podmínky, které umožní respondentkám mluvit otevřeně.

Zároveň jsme si uvědomili paradox, kdy jsme před zahájením výzkumu považovali téma jako běžné, ne tolik intimní a nenapadala nás žádná specifika či komplikace, které by mohly nastat. Z důvodu, že autor již před zahájením výzkumu znal odpovědi na většinu otázek, objevujících se během polostrukturovaného rozhovoru, jelikož zvolené téma je součástí běžného kontaktu s klientkami v kontaktním centru. Klientky se nám běžně svěřují se svým intimním životem, ať už sexuálním, partnerským, nebo na přátelské úrovni. Často se stává, že se k nám dostávají informace i z několika zdrojů a několika pohledů, jako je partner, rodič, nejbližší kamarádka, nepřítel, bývalý partner. Je tedy běžné, že následně dochází k situaci, kdy k tématu máme více informací od druhých, než od samotné klientky. To nám samozřejmě informace zkresluje, nebo dokonce vytváří úplně jinou realitu a zároveň přetavuje obecně intimní a křehké téma v něco veřejného, běžného až hrubého. Tím si vysvětlujeme i naše nečekané překvapení citlivostí tématu po zodpovězení otázek z rozhovoru námi samotnými.

Sebereflexe nám tedy zprostředkovala náhled na celou situaci a prostřednictvím vlastní zkušenosti mluvit nahlas o tématu blízkých vztahů došlo k uvědomění, že téma je křehké

a intimní i přes to, že se o něm v komunitě uživatelů a v prostředí sociální služby pro ně mluví otevřeně, jako by bylo všech a ne jen dané ženy. Také reflektujeme již předem vytvořený dojem a vlastní představu reality v oblasti vztahů klientek kontaktního centra. Nahlas si říkáme ke každé klientce, která se stala respondentkou, naši představu o jejím vztahu, informace, které nám sdělila sama klientka, přidáváme k nim informace od druhých, kterých je mnohem více. Rámujeme informace do jednotné subjektivní představy o tom, jaké jsou klientčiny vztahy, jaká je vlastně doopravdy ona ve vztazích a zjišťujeme, že na většinu klientek pohlížíme spíše jako na oběti, jako křehké ženy, které jsou oslabeny svou závislostí a prostředím, do kterého je závislost dovedla. V našich očích jsou to lehce zmanipulovatelné, ženy, které potřebují ochranu. Cítíme spíše lítost a tendence pečovat a chránit. Také si uvědomujeme jakousi předpověď odpovědí a předem vytvořený subjektivní pocit, postoj a názor směrem ke vztahům klientek. To vše se budeme snažit během rozhovoru potlačit a na každou respondentku pohlížet jako na jedinečnou samostatnou individuální ženu, která je expertkou na svou zkušenost.

4 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výzkumná otázka zněla: „Jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen?“

Během analýzy rozhovorů jsme získali tematické okruhy, které jsou tvořeny nadřazenými tématy a podtématy. V první části jsou výsledky zobrazeny podle témat, následně jsme výsledky výzkumu prezentovali dle tematických okruhů, doplněných o nadřazená témata a podtémata a náš text jsme provázali přímou citací respondentek.

Tabulka 2 Souhrn výsledků analýzy

Tematické okruhy	Nadřazená témata	Podtémata
Vztah	Představa	Schopný
		Přijetí, láska
		Vzhled
	Role	Já dělám
		Moje podmínky
	Být sama	Raději sama
		Sama svobodná
Vnější prvky	Droga	Spojuje
		Problém
	Rodina	Ochrana, útočiště, plán
		Alternativní rodina
Negativní aspekty	Konflikt	Negativní
		Standard
	Nevěra	Já
		Partner
Přátelství	Představa	
	Podmínky	
	Krize	

4.1 Vztah

Vzhledem k tomu, že celý výzkum byl zaměřen a směřoval po celou dobu k tématu vztahu, již předem jsme předpokládali, že vztah bude nejčastěji skloňovaným tématem. Respondentky nás ale překvapily trošku odlišným pojetím vztahu, než jsme očekávali a mluvily spíše prostřednictvím toho, jakou ve vztazích hrají roli, jakou roli pro ně hraje v jejich životech vztah. Během analýzy dat vyplynula tři podtémata, které spadala pod téma vztahu. Rozdělily jsme tedy vzniklá nadřazená témata do tří skupin:

- Představa
- Role
- Být sama

4.1.1 Představa

Během rozhovoru vyplynulo, že respondentky mají velmi jasnou představu o tom, jaký by měl vztah být, jaká by měla být jejich role v něm a jak by se měl jejich partner chovat a některé měly dokonce velmi jasnou a konkrétní představu o tom, jak by měl jejich partner vypadat. To nás velmi překvapilo, protože jsme tuto kategorii předpokládali mnohem chudší na množství dat.

Schopný

Název podtématu je široký, ale prostřednictvím respondentek jej zkonkretizujeme. Mnohem víc než vzhled dávaly respondentky přednost a důraz na to, co všechno by měl partner umět a dělat.

Často se také objevovala potřeba pomoci a spolupráce. **Anna** uvádí „...chtěla bych přítelkyni, která, prostě, budem řešit všechno jako napůl, třeba nájem, víš co, že se bude taky nějak snažit...“ „...abychom to řešily nějak normálně, napůl. Tak bydlení napůl tyjo, nebo já nevím aji to jídlo.“ zároveň si stěžuje, že to tak není a později to udává jako důvod, proč partnerku již nechce „spíše jsem to platila jenom já“ „nemá vůbec zájem nějakým způsobem jakoby budovat budoucnost“ a má konkrétní představu, jak a co by měla partnerka dělat v jejich vztahu „... ale skočit aspoň semka za váma na to káčko pro pečivo... mi vykládá, jak má tady známý, kamarády, tak třeba od nich si půjčit peníze... já si nebudu donekonečna půjčovat od našich.“

Bára zmiňuje „...a měl by být pracovitej, ...být mi nápomocnej a prostě rozumnej normální člověk“ Na doplňující otázku, co to znamená být pracovitý, odpověděla Bára slovy „Že chodí do práce a jo, dělá jakejkoliv obor a prostě nežije z mých peněz, prostě nesnaží se vyžít z mých peněz a snaží se být maximálně nápomocný.“

Bářina představa, jak to bude, až vyjde partner z výkonu trestu odnětí svobody „Budu ho sekýrovat, ne budeme fungovat jako rodiče... uskromnit se a vychovávat v budoucnosti naši dceru.“ Bára ještě dodává další podmínku, „ ... měl by nebrat drogy...“

Eva si nejprve ujasňovala svoje představy prostřednictvím negativních zkušeností. „ ...já jsem měla jednu dobu i zajíčka a on mě poslouchal na slovo a to ne, to se mi nelíbilo“

A pak začala být konkrétnější „Prostě normálního, kterej bude chodit aj do práce...“ „Jo, nebo, že on udělá to dřevo a takový, víš.“ „To už chce někoho, do to už má v té hlavě srovnaný...“ „No ne abych ho furt živila já a to je celý prostě“ „Aby měl prostě to, normálně bydlení a nazdar.“ „Aby byl schopnej a normální“

Dita a její představa ideálního partnera jsou požadavky především na funkci. „Aby se staral o všechno, chodil do práce, vydělával a staral se. Jak má.“ „Hlavně ať pracuje ...“ „Hlavně aby chodil do práce a staral se.“ Na doplňující otázku o co všechny by se měl starat, odpověděla Dita „ O všechno. Aby platil nájem, ne jenom ženská, nájem, spolu chodit ven, všude.“ Dítě taky velmi záleželo na tom, aby se za partnera nemusela stydět. „...aby se uměl chovat“ „aby se ke mně choval slušně, aby prostě neřval po cestě někde, kdybychom byli venku... aby nedělal ostudu“ Dita ještě dodává „Aby se uměl chovat.“

Přijetí, láska

Překvapivě málo se mluvilo o lásce a zamilovanosti, nebo aspoň „mít rád“.

Eva „Jako aby s ním byla sranda...“ Eva zmiňuje jako podmínku společnou konzumaci alkoholu a drog. „abychom si dali klidně řachu spolu, aby měl rád pivo, ale tolik nechlastal.“

Bářiny obecné představy zní „ asi tolerantní, měl by mít rád mě a moje děti. To především.“ Bára „ ...pocit bezpečí. Že mě má prostě někdo rád a někdo je tu pro mě.“

„Maximální pochopení....“ Bára taky zmiňuje lásku a přijetí jejich dětí „ ...měl by mít rád mě a moje děti...“

Anna zmínila jako ideál partnera, kterému se může svěřit „Vztah takovej jako aby to měl, že se tomu člověku můžeš svěřit, že je takovej kamarádskej, nebo tak, že probíraj ty věci

spolu. “ Anna přidala i společný kladný vztah k alkoholu, který spojovala s příjemnými chvílemi spolu. „*že si dáte jednou za čas víno a že pokecáte, zablbnete...pustíte si třeba muziku...pokecáte, blbnete, smějete se blbostem, tyjo, což je snad normální, ne takhle ve vztahu.*“ **Dita** dává důraz na přijetí sebe a jejich dětí „...*aby mě bral se vším všudy, hlavně moje děti...*“

Respondentky zmínily i sex a každá měla k situaci svůj přístup. Dvě respondentky uvedly, že kdyby v sexu nebyly spokojené, hledaly by si jej mimo vztah.

Bára „*Kdyby to neklapalo v sexu, tak si to budu hledat někde jinde.*“ „*Neberu to jako nevěru, ale jako sexuálně, potřebu.*“ **Dita** ohledně sexu nebyla moc sdílná, odpovídala jednoslovně, ale jasně. Na otázku, zda je sex důležitý i to, zda by kvůli nespokojenosti v sexuální oblasti odešla, odpověděla jednoznačně "ano". **Eva** na téma výhody ve vztahu naznačovala, ale styděla se to říct naplno. Tak jsme se ptali konkrétně a nejdůležitější odkývala, že je sex. „*Tak výhody, tak to je jasný, co tam asi chybí, že*“ „*jako ten sex?*“ „*No jasně(smích), takový to, víš.*“

Téměř všechny zmínily i jasný požadavek, aby nebyl partner násilnický. Tři ze čtyř zmínily důrazně, aby je nebil. **Bára** „*Maximální pochopení a ne žádný výčitky a týrání.*“ **Eva** „*Prostě aby se choval normálně, aby mě nemlátil...*“ **Dita** „*Hlavně ať pracuje a nemláti ženy.*“ „...*a prostě aby mě nemlátil.*“

Vzhled

Vznik podtématu „vzhled“ nás překvapila, ale konkrétní požadavky zmiňovala jen jedna z respondentek.

Eva měla jasnou a konkrétní představu, jak by měl partner vypadat. „...*ale musel by být ještě trochu hezčí. Tak samozřejmě blondák s modrýma očima, to já mám nejradši, a hezčí, a mohl by být klidně starší, tak o pět let, zas nějakýho starýho parchanta já už nechcu.*“ „*No ale nemusí být až tak vysoký, stačí jenom o kousek. To by mi nevadilo, zas takového dlouhána nepotřebuju*“ V případě, že by muž kritéria nesplňoval, nebo vzhledový deficit nějak nevyvážil, například zručností, nebo obstaráním drogy, tak ho odmítla. „*No podle toho, co by ten borec dával, že jako bych ho dotovala, co by on dotoval, jestli by měl prachy, hulení, všechno, noo, tak bych si ho nechala, že ale jako odešla jsem, že měl malýho ču*áka, ten Jarda, tehdá. To se nedalo, on mě poslouchal jak hodinky, říkám, to nejde.*“ „*Určitě nebudu s někým, co ho má jak maliček.*“

Během povídání o tom, že má kolem sebe nabídky na vztah a je ve své komunitě žádaná, uvádí „...oni jsou oškliví ti kluci, nikoho z nich nechcu.“ Druhou a poslední respondentkou, která vzhled zmínila, byla **Anna** „... já jsem nikdy neřešila, jak ta holka vypadá. Třeba mi všichni říkali, že se třeba na Evu mám vys*at, že je nesympatická, ale já jsem nikdy neřešila tohle.“ Ale tedy úplně opačně než Eva a ostatní respondentky vzhled nezmiňovaly.

4.1.2 Role

Nadřazené téma role vzniklo samo a překvapilo nás, jak klientky samy sebe považují za velmi schopné a ty co řídí a hýbou vztahem, ale samozřejmě se u některých objevila i oblast, že mají pocit, že dělají všechno

Já dělám

V této oblasti dominovaly Bára s Annou.

Anna popisuje svou roli v současném vztahu a zároveň si stěžuje „*Takže lítám jen já. Akorát jen já se snažím*“ Přidává, že peníze ve vztahu obstarává aktuálně také jen ona a vše financuje. „*Ted'ka do toho vrážím prachy akorát já... prostě víš, co jdu vyřídít stravenky..., zaplatím jídlo...*“

Popisuje zkušenost i v minulém vztahu „*Vrážela jsem do ní mateřskou.*“

„*Hlavně vy vidíte jenom mě, jak furt někde lítám, víš...*“ Zároveň je z toho vyčerpaná a klade důraz na to, že na to má svědky a pracovnice kontaktního centra to vidí, jako by chtěla získat pochopení a podporu, aby od partnerky odešla.

Bára byla ojedinělý případ a svou roli vnímala velmi specificky. Stěžovala si a několikrát uvedla, že se cítí pod tlakem, je unavená a už nemůže, ale na druhou stranu velmi emotivně a odhodlaně udávala, že pomoc mužům cítí jako své poslání. Uvádí „*hm, je to pro mě trošku složitější, protože myslím víc na partnera než na sebe*“ „*se mi splnil sen, že jsem mu splnila sen... že jsem ho nasměrovala tam, kam jsem potřebovala a dala jsem mu holku do rodiny...*“ „*cejtím, že už musím pryč, ale ještě to držím*“ „*spoléhá ve všem na mě. Píšu za něho rozsudky, protože... on tomu nerozumí*“ „*Musím to napsat, ale prostě mě potřebuje. Jsem jeho jedinej smysl života.*“ „*on mě furt píše, že mě potřebuje, že jsem jedinej jeho smysl života.*“ Občas se trošku politovala, ale stejně se pak sama podpořila a utvrdila, že ve svém poslání musí pokračovat. „... *já jsem, pro mě je to složitější, já jsem venku a ještě se*

musím starat o něho.“ (on je ve výkonu, má jídlo, střechu, ona je venku na ulici) *„Je to trošičku namáhavý, ale zvládám to, nebo snažím se to zvládat.“*

Občas Bára zmíní zajímavé nutkání nahrazovat matku, nebo alespoň spojovat rodiny dohromady. *„Prostě to chci tak, když nemá tu mámu..., tak ji musím zastoupit“* *„...potřebuje mámu, že prostě nemá, neměl rodiče, zemřela mu babička, která ho vychovávala, tak prostě cejtím to, že se o něj chci starat“* *„... díky němu se mi splnilo, že vlastně jsem ho spojila s tátou“* *„... jsem ho zabezpečila dost a že jsem se o něj starala dost a naměřovala jsem ho k jeho rodině, která mu teď pomáhá.“* Někdy se pasovala do role bojovnice, která ostatním pomáhá od drog a to je její motivace, proč jde do vztahu. *„jsem za sebe trošičku šťastná, že pomáhám těmto lidem, co berou drogy a snad je neberou“* *„... udělala bych všechno pro to, aby byl šťastněj.“* Bára i přes to, že sama nepracuje a pobírá invalidní důchod poptává, že má na starost i oblast financí. *„Většinou se starám já. Mám potřebu se o všechno starat já.“* (odpověď na otázku, zda mají ve vztahu společné peníze)

Během tématu jejich role přišlo i na oblast sporu ve vztahu a jejich role v něm.

Anna působí spíše submisivně, maximálně v ojedinělých případech se projeví a postaví za sebe *„držím to v sobě a pak bouchnu“* říká respondentka k tématu, jak řeší hádky. Hádá se, když partnerka nedělá to co má, ale většinou, to nechá nakumulovat a vyhnít. *„nebo se nehádám vůbec, sbalím si věci a zdrhnu, víš co“* *„ Já už to neřeším prostě, pokud je vidět, že už to dělá delší dobu, tady todleto...že prostě nic nedělá..., takže já to neřeším prostě se zařizuju podle svýho.“* (nechá to tak a pomalu se odpoutává) *„...ona má teďka dokonce dostat prachy ... silně pochybuju, že zaplatí vůbec hotel, ta se akorát sbalí a pojedou do prdele.“* A zkušenost násilí zmiňuje slovy *„Pak jsem si říkala, že ze sebe nebudu dělat trubku, že nejsem nějak boxovací pytel“*(když se poprvé bránila, když jí partnerka zase zbilá- šla na operaci s nosem a pak se jí vyhýbala a vytěsnila ji) *„...já jsem se s ní přestala úplně stýkat, nebo ju prostě vnímat jako....úplně vytěsnit, když mě ten člověk nezajímá“*

Moje podmínky

Eva měla jasné podmínky v otázce peněz *„No, jako já většinou zabavuju peníze, protože oni s tím neumijou.“* *„Proč bych jim měla půjčovat peníze?“* *„No, nepůjčuju, máme společné peníze“*

Eva se moc nevyjádřila, momentálně funguje podle sebe, partnery má jen dočasně a čeká na partnera, kterému za čtyři roky končí výkon trestu odnětí svobody. *„No já mám teďka jako čekat na Had'asa, no ještě čtyři roky.“*

Dita se projevovala podobně jako **Eva**, má přesné požadavky a v případě, že je partner nesplňuje, nebo odmítá splňovat, dává ultimátum, nebo vztah končí.

Na otázku, zda její současný partner splňuje všechny její požadavky na absolutní funkčnost, plnění všech povinností a zajištění domácnosti, viz oblast „představa“, odpověděla, že ano a doplnila „*Protože jsem mu řekla svoje teďkom, Bud' si uvědomíš a nebo přindeš o mě a budu s tím твоjím kamarádem.*“ „*je úplně jinej.....*“ „*věnuje se mě, spolu jdeme ven...*“ Dita působí, že má vše plně pod kontrolou. Během povídání o tématu násilí hned říká, že takovou zkušenost nemá a vyhrožuje partnerovi, že ho její rodina zmlátí. „*...on ví, že mu vyhrožuju s tatou...já mu říkám, uvidíš, co ti to udělám. Zvednu telefon, přijede tata, přijede bratr, další bratr a zliskajou tě.*“

4.1.3 Být sama

Raději sama

Anna i přes to, že několikrát během rozhovoru zmínila, že má ráda společnost, kontakt, lidi a přála by si partnerku, aby jí byla nápomocná, mohla se komu svěřit a důvěřovat, často ale uváděla touhu být sama. Ale působilo to spíše jako tendence útěku od současného vztahu, ve kterém není Anna spokojená. „*... Já chci být spíš sama, protože ona jaksi nic nedělá*“ „*... teďka zatím ani nikoho nechci, tyjo. Teďka su ráda, když jsem sama, že mám ráda tu svoji samotu...*“ „*ale zatím chci být teda úplně sama.*“ „*já spíš radši sama*“ „*...že mám lepší, když budu sama, víš co, žejo, abych se zabezpečila*“ Zmiňuje rady pracovníků. Na otázku, zda to má nějaké výhody být ve vztahu. A na doplňující otázku, jestli by vedle sebe někoho potřebovala, odpověděla „*Ne, to ne, teďka ne právě.*“

Bára to měla podobě jako Anna a i přes to, že v oblasti „role“ mnohokrát zmínila, že cítí jako své poslání se o ostatní muže postarat, paradoxně uváděla i touhu být sama. „*Ale abych nějaký vztah s chlapem, už ne. Ale s tím Jarkem to cítím jako povinnost, no.*“

Na otázku, zda si dovede představit, že by byla s jedním partnerem až do konce života odpověděla: „*Já na ty vztahy nějak nejsem. Prostě už nejsem...*“ Na otázku, zda je lepší být ve vztahu, nebo sám, odpověděla jasně „*Sám. Pro mě je lepší bejt sám. Už.*“ Vysvětluje to „*Už prostě nedůvěra v těch chlapech...*“ Podobně se vyjadřuje i u přátelských vztahů- viz. kategorie „přátelství“.

Sama svobodná

Nejvíce ze všech respondentek se zdála být nezávislá **Eva**, mnohokrát zopakovala, ať už přímo, nebo nepřímo, že je nezávislá a je raději sama, než v nefunkčním vztahu. Potvrzuje to slovy „*Já dokážu všechno, víš co.*“ „*Já su svobodná. Já su svobodná. Tady to mám na to aji tetování. Svoboda. Holubice svobodná.*“ Při otázce na její aktuální stav. Při otázce zda jí vyhovuje být sama, řekla jasně „*Jo, teď jo.*“ „*...někdy je prostě potřeba být sama, je to potřeba někdy, fakt. A teďka mi nevadí, že su sama.*“ „*No, tak rok. A mě to nevadí, ono je to fakt někdy potřeba. Prostě vypneš a prostě jedeš si svoje, víš, oni někteří ...prostě tě začnou aj omezovat,....*“ Na otázku jak dlouho byla nejdéle sama. Zmiňovala preferovanou samotu i v oblasti vzhledu, kdy několikrát uvedla, že bude raději sama, než s někým ošklivým, nebo s malým penisem „*...ale jako odešla jsem, že měl malýho ču*áka...*“ „*jako jdou po mě, tady ti, ale oni jsou oškliví ti kluci, nikoho z nich nechcu.*“

Dita překvapila, kdy na otázku, jestli je lepší být sama, nebo ve vztahu popisuje: „*Ne, lepší bych byla sama. Já jsem spokojená sama. Když jsem sama, tak fakt úplně pohoda.*“ Odpověď jsme ověřili ještě doplňující otázkou, zda-li je jí líp samotné, respondentka to potvrdila. Ptali jsme se, co jí dává vztah, tak odpovídala „*Nevim, sama nevím. Fakt nevím, toto nevím.*“ Ptali jsme se, jestli je tedy ve vztahu třináct let už ze zvyku? Odpověděla „*Áno, přesně.*“ Dita se opět vrací k tématu být sama při otázce jaké má výhody být ve vztahu: „*...když jsem sama, já mám klid, uvolněná sama. Dělán si co chcu a můžu jít kam chcu.*“ To bylo zajímavým kontrastem k jejím ostatním výpovědím, kde uváděla, že žije v dlouhodobém vztahu s partnerem, kterého si „přetvořila“ dle svého očekávání a jako ideál vztahu uváděla maximální zapojení partnera do chodu vztahu a domácnosti.

4.2 Vnější prvky

4.2.1 Droga

Spojuje

Anna popisuje alkohol ve dvou rovinách. V jedné, jako něco příjemného, nástroj, který spojuje lidi, dělá příjemnou atmosféru, „*že si dáte jednou za čas víno a že pokecáte, zablblnete...,pustíte si třeba muziku...pokecáte, blbnete, smějete se blbostem, tyjo, což je snad normální, ne takhle ve vztahu. Ona mi říká, že to není normální, že jsem alkoholik.*“ Anně vadí, že její současná partnerka takový přístup k alkoholu nemá. „*Protože s Evou se*

to nedá. Eva řekne, že se ožeru a že dělám akorát bordel a že su nepříjemná jak vřed na prdeli.“ „Ona, že nechce chlastat vůbec, tyjo.“ Při povídání o svých plánech, že by chtěla být sama, ale časem by si někoho našla, přidává: „dát si třeba s někým to vínko“

Dále alkohol zmiňuje ve svých úletech: „No jsem tam vždycky přišla na návštěvu, pak jsme se vožraly.. a my jsme hodily úlet, žejo.“

Eva má vztah k návykovým látkám podobně jako Anna, zmiňuje marihuanu, alkohol a pervitin. Staví se k návykové látce a jeho užívání jako k běžné součásti svého života a tedy ji uvádí také jako podmínku pro budoucího partnera. „...abychom si dali klidně i řachu spolu, aby měl rád pivo, ale aby tolik nechlastal.“

Popisuje drogu i jako určitý atribut, bohatství, který může vyvážit některé charakterové nebo fyzické nedostatky „...no podle toho co by ten borec dával,...jestli by měl prachy, hulení, všechno,...“ „... ale jako odešla jsem, on měl malýho ču*áka...on měl furt hulení, ale to se nedalo...“

Problém

Anna mluví o alkoholu i v druhé rovině, jako překážku, nebo problém ve vztahu „S Vlastou to byl hodně ten alkohol, tyjo protože my jsme byly pak na ubytovně a prostě já jsem ju poprosila, když už jde do večerky, ať přinese blbej česnek, nebo cibulu, prostě, a přišla prostě až třeba druhé den, nebo večer, pozdě, bez cibule. Člověk chtěl vařit, a jak má vařit, tyjo.“ „Jo, tam byl problém prostě ten alkohol.“ „Protože ten alkohol. Kombinace alkoholu prostě jí nedělala moc dobře.“ Když mluví o důvodu, proč se rozešly.

Bára popisuje drogu, v jejím případě pervitin pouze jako negativní, od kterého je potřeba utéct, bránit se proti němu, dokonce popisuje některé své vztahy jako snahu pomoci lidem, co berou drogy, aby je nebrali „Takže jsem sama za sebe trošičku šťastná, v tom, že pomáhám těmto lidem, co berou drogy a snad je neberou.“ Paradoxně i přes to, že klientka sama užívá a v průběhu rozhovoru se svěřila, že aktuálně opět zvýšila frekvenci „...většinou své peníze teďka utrácím za drogy, už a už jedu ve velkym, no...“ Bára ji zmiňuje v plánech do budoucna s mužem, se kterým má dceru a čeká, až mu skončí trest odnětí svobody „...věřím, že spolu to zvládneme, být od těch drog...“ „Protože oba máme problémy s drogama...“ Droga se tedy aktuálně jeví jako nepřítel. „...jeho rodina se na ně vykašlala, protože je to nakroman“. Během povídání o tom, jak cítí svůj vztah s mužem viz výše „Jakože jako tam mám obavy jako kvůli těm drogám, žejo.“ Užívání drogy

zmiňuje jako negativní vlastnost a zmínila ji v kategorii vztahy při popisu požadavků na ideálního partnera „...měl by nebrat drogy...“

Dita zmiňuje drogu v oblasti konfliktů a uvádí nedostatek marihuany jako příčinu hádek s partnerem a na otázku kdo většinou začne hádku a proč, uvádí: „*Jarek, když nemá trávu.*“

4.2.2 Rodina

Z důvodu zaměření výzkumu na partnerské a přátelské vztahy se téma rodiny objevovalo jen sporadicky, ale většinou v případech, kdy jsme jej neočekávali a proto vyvstalo jako zvlášť podkategorie. Jedná se převážně o individuální zmínění jednotlivých respondentek téma rodiny a jejího osobního vnímání. Rodinu zmiňovali jen v pozitivním duchu a spíše jako pevné majáky, kam se můžou obrátit ve stavu nouze, nebo jako vztah, který je pozitivní a můžou se na něj spolehnout, že zde dostanou lásku.

Ochrana, útočiště, plán

Anna popisuje svou rodinu jako útočiště, kde si může schovat věci, „*k našim si dát nějaký věci, časem tam zůstat...*“ jako někoho, kdo se o ni zajímá, i přes to, že je Anně 35 let, tak zmiňuje, že její maminka má o ni starost v oblasti vztahů. „*...nebo třeba máma mi říká „co ona, je dobrá, pomáhá ti?“ Nebo takhle, víš co.*“ „*Říkám, no, ze začátku se mě takhle ptala. Tak říkám, docela dobrý a ona říká „a když se ti to s ňou nebude líbit, tak s ňou nemusíš bejt jako.*“ Popisuje pěkný vztah s rodiči „*...teďka jako su ráda, že máme s našima, teda nevím, jestli je to věkem..., nebo možná vidijou, že možná teda v něčem jsem chytila rozum.*“ „*Ale víc se spolu bavíme, takhle jako jak se mám.*“

Dále respondentka zvlášť popisuje svého syna, kterého zmiňuje ve svých plánech a jejím snem je vytvořit prostředí, kam by si ho mohla brát na prázdniny „*...jenže tam si syna brát nemůžu....*“ Když popisuje svůj plán a to, že bude radši sama, že by se měla zabezpečit, přidává „*Mám syna, žejo, takže jako.*“ Při rozšíření odpovědi o tom, jaké má plány, povídá Anna především o synovi a popisuje jejich vztah „*...já chci hlavně toho syna, nějak, jak prostě víš co, abych si ho mohla brávat, víš co...*“ „*...říkám, co nejvíc času trávit s malým.*“

Eva zmínila rodinu až na konci celého rozhovoru a v oblasti přátelství, kdy označila matku jako člověka, na koho by se obrátila ve stavu nejvyšší nouze, proto se odpověď objeví v jiné kategorii. **Dita** mluvila o přijetí jejich dětí partnerem, jako podmínku pro vztah

„...aby mě bral se vším všudy, hlavně moje děti...“ A dále Dita použila rodinu jako nástroj ochrany. Zmínila se o otci a bratrech během tématu násilí, kdy jsme se ptali, zda někdy násilí zažila, Dita reagovala „*Ne, on ví, že mu vyhrožuju s tatou...já mu říkám a uvidíš, co ti to udělám. Zvednu telefon, přijede tata, přijede bratr, další bratr a zliskajou tě.*“

Alternativní rodina

Respondentka **Bára** zmiňovala rodinu spíše v kontextu vytvoření své vlastní nebo popisovala svou roli ve vztahu jako náhradu matky, nebo minimálně prostředníka, který spojí cizí nefungující rodinu. Možná, že tahle klientčina snaha je odrazem skutečnosti, že velkou část svého dětství strávila v dětském domově. Při otázce jak si představuje, že bude vypadat její vztah s jejím partnerem, se kterým má dceru a momentálně je ve výkonu trestu odnětí svobody „...*budeme fungovat jako rodiče, ... vychovávat v budoucnosti naši dceru...*“ Svoji roli jako náhradu za partnerovu matku při odpovědi jaká je její motivace na partnera čekat a být s ním ve vztahu, popisuje slovy „*asi spíš takové to, že potřebuje mámu, že prostě nemá, neměl rodiče, zemřela mu babička, která ho vychovávala, tak prostě cejtím, že se o něj chci starat.*“ Popisuje nějaké své naplnění skrz partnerovu rodinu „*Díky němu se mi splnilo to, ž vlastně jsem ho spojila s tátou...*“ Další podobný případ popisuje ve vztahu s jiným partnerem, kde její role byla obdobná „...*že jsem se o něj starala dost a nasměrovala jsem ho k jeho rodině, která mu teď pomáhá.*“ „...*když nemá tu mámu. On nemá rád svoji mámu nevlastní, tak ji musím zastoupit. Tak to cejtím.*“ Rodinu Bára popisuje i během jejich představ jaké vidí výhody v tom být ve vztahu, ze začátku klientka popisuje pocit bezpečí, by ji měl rád a doplňuje „*je tu někdo pro mě... a já pro něho a prostě rodina.*“

4.3 Negativní aspekty

Kategorie je sice nazvána jako negativní aspekty, ale ve spoustě případů respondentky popisovaly nevěru, násilí a hádky jako něco, s čím pracují, jsou s tím vyrovnané a je to běžná součást vztahu. Proto je tato kategorie spíš takovou sondou do jejich subjektivního vnímání běžně negativních jevů.

4.3.1 Konflikt

Negativní

Anna informace dávkuje, trvá jí chvíli, není pro ni příjemné o tom mluvit sama a na jednou, ale později dodává detailní popis zkušenosti násilí. Anna ale mluví spíše bez

emocí, jako by to byla běžná věc. Když se ptáme, zda tedy kromě vzájemného držení si krku neprožila nic jiného udává „*Ne, kromě Vlasty teda... díky ní mám osmkrát zlomený nos.*“ Doplnuje „*no a ne jednou, já jsem chodila i s takovýma očima, to tys tady nebyla, to tady byla Esmeralda a myslím, že Eliška ještě... ta mě viděla tolikrát, tyjo s takovýma očima, aji Martina si to pamatuje, jak jsem chodila...*“ dává důraz na to, kolik lidí jí v takovém stavu vidělo, ale z jejich slov není cítit žádná negativní emoce, maximálně lehký náznak potřeby útěchy, nebo lítosti, pokračuje „... *Jak jsem měla oteklý oči, tyjo. Rozbitej ret a zlomený nos, tyjo a tak.*“ Když se doptáváme, zda ji bývalá partnerka bila, když byla pod vlivem alkoholu, Anna říká „*No, já jsem se s někým bavila, tyjo noo a hned „ty seš kurva a jdeš se s ním kurvit a třeba víš co, hlavně že ona mě rok a půl podváděla...*“ Anna pak uvádí, že se jednou bránila, bývalá přítelkyně byla hospitalizovaná a pak už ji vytěsnila a vyhýbala se jí. „*já jsem se pak akorát bránila, tak jsem jí dala jednu ťafku a ona šla na operacu s nose a od té doby to skončilo.*“

Bára popisuje svou zkušenost s násilím „*Tam bylo domácí násilí, byl na mě hnusnej...*“ Když jsme se ptali, co bývalo důvodem hádek uvedla Bára jen jednoslovně „*ptákoviny*“ a pak rozvinula sama odpověď „*Spíš tím, že jsem hledala si. Že jsem byla ve vztahu a chodila jsem za jinýma partnerama, prostě za jinýma chlapama*“ „... *on si pro mě přišel na squat... tahal mě jak psa po zemi*“ Bára uvedla, že se to stalo jen jednou a řešila to tak, že odešla, ale odbornou pomoc nevyhledala „*Ne, srala jsem na to.*“

Standard

Anna popisuje konflikt ve vztahu jako něco, co z její strany přichází až po delší době, často nechává problémy se nakupit a až ve chvíli, kdy přeteče pohár, tak *jedná „Držím to v sobě a pak bouchnu*“ Někdy je Anna spíše pasivní, čeká, až do doroste do neúnosné míry a tiše odchází „*A nebo se nehádám vůbec, sbalím si věci a jakoby prostě zdrhnu, víš co.*“

Na otázku, jestli se často ve vztahu hádá, říká: „*Já se nerada hádám, ale jako, když mi něco leze na nervy, tak začnu rvát.*“ Hádky vysvětluje slovy „*Tak ono se některým hádkám dá předejít, kdyby člověk dělal určitou věc prostě a nenechával to jenom všechno na jednom člověku. Tak jako nejsou hádky třeba jako.*“

Anna mluví i o fyzickém násilí, ale snaží se jej zlehčit srovnáním s bývalou partnerkou své partnerky, která byla násilnější „...*ale jako že by byly třeba takový hádky, jako měla s Jarunou, že bych na ni vytáhla nůž, nebo tak, to vůbec jako... nepřišlo ani na to, že by*

byly pěsti, nebo tak...“ svou agresi ve vztahu popisuje „ ne, tak občas teda jo, když to, občas jsme se třeba držely pod krkem.“

Eva má osobitý přístup k násilí a hned jej zmiňuje při otázce, zda ve vztazích začíná hádku ona *„Ty, jak kdy, já su střelec, a třeba Lajda mě dokázal výborně... hm a pak je z toho bitka... Mmm, tak jako, když mě on praští, tak já se nenechám, žejo.“* Doplňujeme otázku o to, zda i ona někdy začne konflikt *„Tak jako, když mě moc nasere, tak jo, když mám tmu v očích... tak ho fláknu, protože to už pak jsou takový ty kecy, víš, se trochu napijou, nebo něco a furt do tebe jede, furt, furt a já už to nevydržím a prásk ho.“* *„Pak začne, pak je z toho bitka, normálka, no“* Dotazovali jsme se, zda to Eva vnímá jako domácí násilí *„ Ne to ne.“*

Dita uvádí jedinou zmínku o hádce, v případě, že její partner zrovna nemá marihuanu a je z toho podrážděný. *„ Jarek, když nemá trávu.“* A když se ptáme, zda zažila fyzické násilí, uvádí klidně, že ne, že partnerovi průběžně vyhrožuje svou rodinou a je tedy klidná, že by si nic nedovolil. *„ Ne, on ví, že mu vyhrožuju s tatou...já mu říkám a uvidíš, co ti to udělám. Zvednu telefon, přijede tata, přijede bratr, další bratr a zliskajou tě.“*

4.3.2 Nevěra

Já

U nevěry se v **Annině** případě objevil zajímavý jev. Anna byla z objektivního pohledu nevěrná velmi často, ale vytvořila si svá vlastní pravidla a má na věc jiný pohled, přesto nevěru partnerky nikdy netolerovala. *„Noo, spíš jsem to táhla s obouma.“* Popisuje, jak některé její partnerky měly manžela, nebo přítele *„Jolana měla manžela, to bylo hrozný, my jsme spolu byly myslím rok a půl.“*

„No a pak jsem byla s Boženkou, ani tak tajně ne, on to ten její přítel....tak on věděl, že jsem na holky, žejo a že ta Boženka je taky nějaká asi...“ *„No, tak jsem tam vždycky přišla na návštěvu jsme se vožraly, ten její přítel šel spát a my jsme hodily úlet, že, u její dcerky v pokoji.“* Na otázku, jestli byla ona nevěrná říká *„Tak já jsem byla hodně často, tyjo, když vezmu tu éru zpětně, tak pro mě byl hodně důležitěj sex...“* ale udává svá vlastní pravidla *„...nebo no, nevěra, já nevím, já to třeba jako nevěru nepočítám, tyjo, když mám vztah třeba se ženskou, tak když bych ju podvedla se ženskou, tak jo. Ale já jsem ju žádnou nepodvedla se ženskou.“* Ale přiznává, že ví, že to partnerky vnímaly jako nevěru *„No jasně, ony to braly jako nevěru...“* ale omlouvá se *„tak jako ty ženský věděly, že su bisexuální, tak že jako proč a to pak nadávat jako, když jednou za čas potřebuju toho*

chlapa, žejo.“ „Ne takhle to rozlišuju já, pro mě prostě není podvod, když prostě, když jsem bisexuální tyjo a jednou za čas toho chlapa potřebuju, víš co.“ „Ne, říkám, kdybych ji podvedla se ženskou, ale tam nikdy žádná ženská nebyla, tyjo, když jsem měla přítelkyni.“ A na otázku, jestli jí někdo byl nevěrný, udává „Tak Vlasta, to je jasným ta chodila i za chlapama i za ženskýma.“

Bára uvedla nevěru už v souvislosti s násilím, popisuje tedy, že i během vztahu hledala někoho jiného, lepšího „...hledala jsem si rovnou jiný, protože jsem cejtila, že to není ono a hned jsem chtěla někoho jinýho.“ Při otázce, co by dělala, kdyby nebyla spokojená po sexuální stránce, uvedla „Ne, kdyby to neklapalo v sexu, tak si to budu hledat někde jinde.. neberu to jako nevěru, ale prostě sexuálně, jako potřebu.“

Dita popisuje zkušenost s nevěrou se současným partnerem, kterou vyřídila tajnou odplatou a je s tím vyrovnaná. „Já jsem ho přímo načapala, Jarka. To my když jsme se začali dávat dohromady a on nepřišel tam, kam měl přijít, tak jsem si pro něj šla a nádraží a on se s ňou začal ocucávat....tak jsem na něho začala řvát a on potom na mě vyjel, ne aby držel hubu, tak říkám, já ti to vrátím.“ „, a doted'ka neví, že jsem se se svým bývalým chlapem vyspala...třikrát jsem mu to udělala“ „Doted'ka to neví a myslí si, že jsem mu věrná, tak ať si to myslí.“

Partner

Ptali jsme se, zda se s partnerkou rozela, když se dozvěděla, že ji podvedla, „Ne, já jsem jí řekla na rovinu, ať mě prostě řekne, když si bude chtít švihnout s tím chlapem, ať ze mě prostě nedělá trubku a pak jsem se dozvěděla tyjo, že celou noc byla s sním tyjo.“ „, Tak říkám víš co, sbal si věci a vypadni.“

U Dity se objevilo také subjektivní vnímání nevěry, kdy u partnera ji považovala za líbání s jinou ženou a jako přímo úměrnou protiváhu zvolila sex s bývalým partnerem, třikrát.

4.4 Přátelství

Anna v otázce přátelství rovnou odpovídá, že žádné nemá. „Jo, to je dobrý, já žádný přátele skoro nemám.“ Během rozhovoru zmiňuje několik kamarádek, ale moc nemá jasno jaké jsou pro kamarádky podmínky „možná jakože ze základky...jednou za čas si napíšeme na netu...ale jinak takhle jako s kým hodně času jako takhle trávím, jako nemám tyjo.“ popisuje jejich společné zážitky, ale spíše působí, že si pod pojmem přátelství představuje něco vyššího a dokonalého. Zmiňuje, že jediný pevný vztah má s pracovníci

kontaktního centra „Kamarádku, tyjo, jako vás asi tady na káčku. Jinak jako takhle jinak jako dobrý kamarády žádný pomalu nemám, možná.“ „Jako ne, já fakt chodím akorát za váma. Vás беру, jakože fakt dobrý kamarádky, nebo taky. Vy mi poradíte, pomůžete, tyjo,“ Popisuje negativní zkušenost a spíše dává důraz na důvěru, možnost se svěřit „...radši semka, prostě někoho odbornýho prostě, nebo to jakože, než jít za nějakou, to už jsem se párkrát spálila, jako Evě něco říct, tak to ví půlka Hradce.“ Na otázku, jestli se teda často nikomu nesvěřuje, přidává „Ne,...jako třeba Verču, nebo Františku, tak to nejsou kamarádi, to jsou známí, asi tak nějak.“ Rozšiřujeme ještě téma dalšími otázkami, zda by si Anna přála někoho mít, říká „ Já jsem měla jednu, tyjo, v práci..., ona je taková do pohody. Já se s ňou zasměju, nebo třeba pokecáme..., s ňou si občas napišem. Pak tam byla ještě jedna... my jsme se vždycky chlámaly.“ „Tak asi tydle dvě. Takhle, s čím se fakt svěřuju.“ „Ale jinak jako říkám, jenom vás tady jako.“

4.4.1 Představa

Bára při tématu přátelství mluví automaticky o svém partnerovi a stěžuje si na to, že kvůli tomu, že otěhotněla a mají spolu dceru, se jejich vztah změnil, jsou v jiných rolích a není s tím spokojená „Mezi kamarádama by neměl bejt žádný vztah.“ Dále uvádí, že má dvě kamarádky „Jo, právě že, z dětství mám jednu jedinou...“ Bára nemá moc jasno, kdo by to měl být, uvádí, že aktuálně se jí svěřily nějaké „narkomanky“ a není si jistá, jestli jsou to kamarádky „Otevřely se mi teď dvě narkomanky a přemýšlím jestli zase nezkoušej moji povahu.“ Dále dodává na otázku, jestli mít kamarádku, má nějaké výhody „Radši jsem samostatnej člověk už.“ „Nikoho neotravuju se svýma problémama.“ Dál si vzpomíná, že má ale kamaráda, muže, když se ptáme na otázku, zda má někoho, komu se může s čímkoliv svěřit a kdykoliv požádat o pomoc „Jo, mám, ale zas není to žena, jeto chlap... No, je to kámoš, no prostě kámoš úplně na stop procent.“ Ještě doplňuje „Spíš kamarády, nějak tím, že jsem vyrůstala v dětském domově, tak jsem byla spíš takovej samostatnej člověk a nějak jsem tu kamarádku neměla v životě.“ **Eva** přesně ví, kdo je její kamarádka a proč. Uvádí několik jmen. **Dita** v oblasti přátelství má jasno, uvádí dvě kamarádky a podmínkou je, že se znají dlouho a mohou si důvěřovat. „Tu kamarádku jednu, tu znám od peřinky... a no a pak mám dlouholetou kamarádku a s tou se známe tak od malička. „ Na to, jaké to má výhody mít kamarádku, říká „Pro mě, že se jí svěřím, tady v tom“ , je docela stručná, ale uvádí, že si můžou říct cokoli a má jednu, které se může ozvat kdykoliv.

4.4.2 Podmínky

Eva uvádí podle čeho někoho považuje za kamarádku „*Vlasta, ta mi taky vždycky pomohla...Známe se dlouho a můžu jí věřit na tisíc sto procent.*“ „*...nevím, ale vždycky mi pomohla.*“ „*Tak s Jolanou jsme si prožily sedm let v kuse. Máme oho hodně dost zážitků.*“

Někdy uvádí, že znakem přátelství je důvěra založená na tom, zda si u ní může nechat cenné věci a neztratí se „*Ne, takle, peníze, nebo drogy, nebo power banku bych si k ní nedala.*“ O jiné kamarádce vysvětluje jejich důvěru „*Ona může vedle mě spát, mít takhle na stole třeba deset gramů perníku, nějakou trávu, to a ona ví, že já ji z toho perníku nevemu nic, to na perník se jí zeptám, trávu si bořím, tu si můžu bořit.*“ Vyjasňujeme podmínky přátelství a ptáme se, zda je to tedy založené na důvěře a společných zážitcích a **Eva** říká „*Jo, k Mišce taky, teďka myslím ty power banky, já ji tam může mít klidně čtrnáct dní, aji kdybych si tam nechala telefony.*“ „*Protože my se známe, my se známe no..*“ „*S tou se znám od osmnácti, my jsme tehdy vařily tam...s Mišenou, s tou se znám pořádně až od třidvaceti, taky jsme spolu prosquatovali ZPSko...*“ Ještě doplňujeme její odpovědi o otázku, zda je tedy kamarádka ta, které může věřit a pomůže jí a **Eva** dodává „*Mmm, a mám s nima něco odfetovanýho, žejo. To je jasný.*“

4.4.3 Krize

Anna na otázku, komu může kdykoliv zavolat, ozvat se o pomoc, nebo cokoliv říct, odpověděla negativně „*Ne, to nemám, právě že.*“

Bára tedy uvádí v krizi nějakého kamaráda „*Jo, mám, ale zas není to žena, jeto chlap... No, je to kámoš, no prostě kámoš úplně na stop procent.*“

Eva i přes to, že uvedla několik kamarádek, ta na otázku, kdo by jí kdykoliv pomohl a mohla by se na něj obrátit, zmínila matku „*Matku, kdyby se náhodou něco dělo. Ne, jako.*“

5 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Během analýzy a následné interpretace dat, jsme nabyli dojmu, že způsob prezentace dat prostřednictvím témat nezachycuje a dostatečně neprezentuje postřehy, které jsme zachytili a které vzešly z výzkumu. Proto jsme se rozhodli interpretovat data tradičním způsobem, pro zachování standardního postupu IPA a zároveň interpretaci výsledků doplníme o prezentaci prostřednictvím každé z respondentek. Výzkumná otázka zněla:

Jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen

Doplňující otázky:

Jak prožívají partnerské vztahy?

Jakou podobu mají přátelské vztahy?

Anna

Anna přesně ví, co by si ve vztahu přála „...*chtěla bych přítelkyni, která, prostě, budem řešit všechno jako napůl...*“, jak by se k ní partnerka měla chovat „...*že se tomu člověku můžeš svěřit, že je takovej kamarádskej...*“, ale zároveň není v současném vztahu spokojená a nic se situací nedělá a následně několikrát zmiňuje, že by tedy raději byla sama, než být v takovém vztahu „...*já chci být spíš sama, protože ona jaksi nic nedělá*“. Anna by si přála někoho, kdo jí bude pomáhat, kdo ji bude podporovat a bude jí nápomocen při cestě za jejím cílem, kterým je její syn „*víš co, na co budu s člověkem, kterej vůbec nemá zájem se mnou nějakým způsobem jakoby budovat budoucnost...., víš co, já chci hlavě syna dostat...*“. Anna několikrát zmiňuje, že by si přála brát si syna na víkendy a na prázdniny, k tomu potřebuje mít stálý příjem, kterým zaplatí nájem bytu, kam si může syna zvat. Když se jí nedaří cíle dosáhnout, svádí vinu na partnerku, že jí v cestě nepomůže „...*brávat si ho aspoň na víkendy, nebo na prázdniny, ale kam si ho mám brávat jako...*“. Anna bydlela na hotelu a měla stálou práci, partnerka za ní přijela o něco později a práci jí rozmluvila, s tím, že půjdou pracovat spolu někam jinak, teď nemají práci ani jedna, nabídka jim nevyšla a čekají, proto je Anna frustrovaná, že se její cesta k synovi zase oddálila. „*A zase musím začít od začátku. Zase od začátku. Práce, teď ten prostě nějaký ubytování, jenže tam si syna brát nemůžu, protože určitě to bude nějaký penzion nebo ubytovna, takže zase od začátku...*“ Nechává na sobě všechnu tíhu péče o domácnost, platí potraviny i nájem: „*Ted'ka do toho vrážím prachy akorát já... prostě*

víš, co jdu vyřídít stravenky..., zaplatím jídlo...“ „Akorát jen já se snažím“ a potom očekává, že partnerka automaticky přebere půlku podílu a bude se zapojovat stejným dílem jako ona „Dlužím na hotelu prachy, tyjo, a prostě nic nedělá...mě někdy připadne, že mi to dělá naschvál, prostě“ „...já mám přítelkyni, která nic nedělá akorát leží a čeká až jí každý přinese až pod nos.“ „Kdyby šla aspoň nakoupit..., nebo skočit aspoň semka za vama na to káčko pro pečivo... mi vykládá, jak tady má kamarády, známý, tak třeba od nich si třeba si půjčit peníze...“ . V případě, že není spokojená ve vztahu, nebo se jí dokonce děje něco velmi negativního, čeká, až situace vygraduje „...tak začnu aji řvát tyjo...že třeba furt leží...“ „držím to v sobě a pak bouchnu“ „občas jsme se třeba chytly pod krkem“. Anna působí submisivně, že si nechá mnohé líbit a až když je situace neúnosná, tak utíká, nebo útočí „A nebo se nehádám vůbec, sbalím si prostě věci a jakoby prostě zdrhnu, víš co“. Po několika doplňujících otázkách se Anna rozmluvila o svých zkušenostech s domácím násilím, které trvalo delší dobu, „no a ne jednou, já jsem chodila i s takovýma očima, to tys tady nebyla, to tady byla Esmeralda a myslím, že Eliška ještě... ta mě viděla tolikrát, tyjo s takovýma očima, aji Martina si to pamatuje, jak jsem chodila...“ „ No, já jsem se s někým bavila, tyjo noo a hned „ty seš kurva a jdeš se s ním kurvit“. Anna několikrát zdůraznila, kdo všechno ji ve stavu po násilí viděl, ale nezmiňuje, že by aktivně vyhledala pomoc, nebo situaci řešila. Což vidíme jako zajímavý jev, kdy klientka na jednu stranu později uvádí pracovnice jako jediné její kamarádky, popisuje, jak byly svědky toho, když byla obětí domácího násilí, ale zároveň jejich pomoc nevyužila. Ze vztahu se vymanila až po tom, co jednou ránu partnerce v sebeobraně vrátila, partnerka musela být hospitalizována a mezitím ji Anna vytěsnila a potom se jí vyhýbala. „já jsem se pak akorát bránila, tak jsem jí dala jednu táfku a ona šla na operacu s nosem a od té doby to skončilo.“ „Já jsem se s ňou přestala stýkat, nebo ju prostě vnímat jako... úplně vytěsnit...“ Tady vnímáme potenciál pro odbornou intervenci. Ale jelikož takovou zkušenost má mnoho dalších žen a muži, kteří využívají služby kontaktního centra, často mluví o tom, že jsou aktéry domácího násilí, stává se jev téměř normou a klientky pravděpodobně ani nenapadne pomoc vyhledat i přes to, že služba nabízí krizovou intervenci, poradenství a asistenci. U Anny se mnohokrát objevil alkohol, často jej zmiňuje ve spojení s příjemnými okamžiky „...máš s kým trávit čas, jít na pívko, a tak...“, také jako důvod setkání, jak popisuje při plánech, jak si bude hledat novou partnerku, „dát si třeba s někým to vínko“ a zároveň. „...Eva řekne, že se ožeru a že dělám akorát bordel a že su nepříjemná jak vřed na prdeli.“ „Ona, že nechce chlastat vůbec, tyjo.“. Zmiňuje jej také jako důvod rozchodu s partnerkou a příčinu násilí, které prožívala. Popisuje, jaké měla

zranění po útocích bývalé partnerky a shrnuje slovy „...to byla vlastně taky příčina, proč jsem se s tou Vlastou jako rozešla... protože ten alkohol. Kombinace alkoholu, prostě jí nedělala moc dobře.“

Oblast nevěry a jejího subjektivního vnímání, nepovažujeme za významnou součást souhrnu, proto ji ponecháme pouze v interpretaci dat podle témat.

Na závěr, kdy respondentka mluvila o tom, jak vnímá a prožívá přátelství, zmiňoval především pracovníky kontaktního centra a jako výhodu zdůrazňovala odbornost, vědomí, že informace nevyzradí třetí straně: „...radši semka, prostě někoho odbornýho prostě, nebo to jakože, než jít za nějakou, to už jsem se párkrát spálila, jako Evě něco říct, tak to ví půlka Hradce.“ „Jako ne, já fakt chodím akorát za váma. Vás беру, jakože fakt dobrý kamarádky, nebo taky. Vy mi poradíte, pomůžete, tyjo,“ „Ale jinak jako říkám, jenom vás tady jako.“ Nemá moc jasno v tom, co přesně už je přátelství a co ne. Sama nahlas přemýšlí a sama si odpovídá, že osoba není kamarádka. Zmiňuje několik kamarádek, popisuje příjemné a pozitivní zážitky s nimi, ale pokaždé to shodí a uzavře, že nejsou kamarádky. „...tak to myslím nejsou kamarádi, to jsou známí, asi tak nějak...“ „Jinak jako dobrý kamarády žádný pomalu ani nemám...“ „Možná kámošku ze základy...já se s ňou ani nevidám teďka už ne,, ale jednou za čas si napíšeme na netu... ale jinak takhle jako s kým hodně času jako takhle trávím, jako nemám tyjo.“ Na otázku, jestli má někoho komu by se mohla svěřit, říká: „Ne, to ne.“ A stejnou odpověď uvádí i při otázce, zda má člověka, na kterého se může obrátit ve stavu nouze a spolehnout se na něj. „Ne, to nemám právě.“ A popisuje negativní zkušenost, kdy měla kamarádku, ale ta z ní lákala jen peníze a okrádá ji. „To já jsem kdysi měla tu Jarunu..., zaprvé ze mě tahat prachy, to jo a zadruhé řeší fety..., hodně se změnila a teďka začala okrádat aji mě.“

Celkový dojem z jejího prožívání vztahu působí spíše negativně a cítíme frustraci z toho, že partnerka si přeje být ve vztahu, chce, aby jí někdo pomáhal a podpořil ji, má jasný cíl kam míří, ale současně je spíše submisivní a řídí se podle partnerky, podle svých slov lítá a dře a následně je z výsledku smutná. Anna si neumí říct o pomoc a nespokojenost vyjadřuje tím, že říká, že by raději byla sama a čeká, až ji partnerka sama opustí.

Bára

Z popisu Bářina prožívání vztahu vyvstává velké téma nutkání někomu někoho nahrazovat, pomáhat, starat se a být smyslem života. Bára často opakuje tato slova „myslím víc na partnera, než na sebe“ „...se mi splnil sen, že jsem mu splnila sen...“ „... že jsem ho

nasměřovala tam, kam jsem potřebovala a dala jsem mu holku do rodiny...“ „cejtím, že už musím pryč, ale ještě to držím“ „spoléhá ve všem na mě“. Píšu za něho rozsudky“ „Musím to napsat, ale prostě mě potřebuje.“ „ Jsem jeho jedinej smysl života.“ „on mě furt píše, že mě potřebuje, že jsem jedinej jeho smysl života.“ Její výpovědi budí pocit, jako by se Bára realizovala a ověřovala svoji hodnotu přes službu druhým lidem, v jejím případě partnerům. I přes to, že několikrát zmínila, že je již unavená, je to pro ni náročné a pociťuje tíhu, pokaždé výrok doplnila o sebe utvrzení, že musí, protože je to její poslání a cítí to tak. „Je to trošičku namáhavý, ale zvládám to, nebo snažím se to zvládat.“ „... pro mě je to složitější, já jsem venku a ještě se musím starat o něho.“ Z toho co Bára průběžně popisovala, jak prožívá partnerský vztah, spíše vyplývá, že je raději v roli matky partnera a pečující osoby, než partnerky. „...potřebuje mámu, že prostě nemá, neměl rodiče, zemřela mu babička, která ho vychovávala, tak prostě cejtím to, že se o něj chci starat“ „Prostě to chci tak, když nemá tu mámu..., tak ji musím zastoupit“

U přátelských vztahů klientka své prožívání v úvodu zaměřila na opět na partnera a popisovala, jak kvůli těhotenství s ním se zničil jejich předchozí přátelský vztah. „ ...no předtím jako kamarádi...a pak jsem s ním otěhotněla....“ „...protože náš vztah zkazil naše přátelství...“ „...naše společná dcera mi s ním zkazila prostě kamarádskej vztah“ Bára chvíli tápala v tom, zda má kamarádky a nakonec zhodnotila, že jsou to jen známí a uvažuje, zda jsou kamarádkami dvě uživatelky, které se jí v nedávné době s něčím svěřily „otevřely se mi teď dvě narkomanky a přemýšlím zase, jestli zase nezkoušej moji povahu...“. Přátelství nedávala velkou váhu. Doplnila to slovy: „Radši jsem, já sem samostatnej člověk“ „Nikoho neotravuju se svýma problémama a nějak se s tím vybojovat.“ „...nějak tím, že jsem vyrůstala v dětském domově, tak jsem byla spíš takovej samostatnej člověk a nějak jsem tu kamarádku neměla v životě...“ S odkazem na výzkumníkovy postřehy z prožívání partnerských vztahů, tedy její potřebě pečovat, nás nepřekvapuje, že klientka necítí potřebu mít kamarádku a svěřovat se.

Eva

Evino prožívání vztahů je zaplněno vysokými nároky na funkci a vzhled partnera, ale možná je to jen Evin obranný mechanismus, jak vydržet do příchodu partnera z vězení. „No já mám teďka jako čekat na Had'asa, no ještě čtyři roky. No a on chce se mnou mít děcko...o on to plánuje...“ „Já říkám, viš, to jsou ty sny v tom lágru, no.já se k tomu stavím tak, že ho nechávám při tom.“ „Neplánuju, já nemám žádný plány. Já nevím, divej, já nevím, co bude příští týden... třeba už bude po mě, já nevím...“ Ale na otázku, jestli by

si v ideálním případě přála být sním, odpověděla „*Jo, jako jo, Haďasa jako jo, hm...*“ Současné vtahy popisuje „*takový ty na měsíc*“, kdy je zároveň zásadní, aby muž něco do vztahu přinášel „*...že on udělá to dřevo...*“ „*no podle toho, co by ten borec dával..., co by on dotoval...*“ Několikrát opakuje, že je ráda sama a někdy je to potřeba, ale vzhledem k četnosti tohoto tvrzení v textu máme pocit, že to Eva říká spíše sobě, než nám, aby to zvládla. „*... prostě někdy je potřeba být sama...*“ „*je to potřeba někdy, fakt. A teďka mi nevadí, že su sama.*“ „*A mě to nevadí, ono je to fakt někdy potřeba.*“

Eva jako jediná mluvila o násilí ve vztahu jako o standardu a popisovala, jak i sama začne fyzický konflikt, když je jí nepříjemné, co jí partner říká „*... hm a pak je z toho bitka...*“ „*Mmm, tak jako, když mě on praští, tak já se nenechám, žejo.*“ *když mě moc nasere, tak jo, když mám tmu v očích... tak ho fláknu, protože to už pak jsou takový ty kecy, víš, se trochu napijou, nebo něco a furt do tebe jede, furt, furt a já už to nevydržím a prásk ho.*“ . Na otázku, zda to považuje za domácí násilí, řekla jasně „*Ne to ne*“.

Přátelství Eva prožívá intenzivně a popisuje jasná pravidla. Pro Evu je důležitý společný zážitek, důvěra, a aby kamarádka spadala do komunity uživatelů. „*Tak s Jolanou jsme si prožily sedm let v kuse. Máme toho hodně dost zážitků.*“ „*S tou se znám od osmnácti, my jsme tehda vařily tam...s Míšenou, s tou se znám pořádně až od třiatvaceti, taky jsme spolu prosquatovali ZPSko...*“ „*Mmm, a mám s nima něco odfetovanýho, žejo. To je jasný.*“ Přátelské vztahy Eva prožívá prostřednictvím života na ulici a společných zážitků spojených s daným životním stylem, důvěra se potvrzuje tím, že se neokrádají a neberou si drogu bez svolení. I přes to, ale Eva uvedla jen svou matku jako osobu, na kterou se může kdykoliv obrátit. „*Matku. Kdyby se náhodou něco dělo.*“

Dita

Dita působila velmi sebevědomě, její prožívání vztahu bylo orientováno jen na ni, vztah pro ni tvořil podmínky jejího života a velmi pečlivě si kontrolovala a řídila, aby to přesně odpovídalo jejím požadavkům, vykazala i schopnost partnera upozornit, když nebyla spokojená a použít nástroj, kterým si zajistila splnění svého požadavku. „*jsem mu řekla svoje, teďkom. Buď si uvědomíš a nebo přindeš o mě a budu s tím tvójím kamarádem.*“ Dita ale uvedla, že se svěřuje kamarádkám a před partnerem si uchovává nějaká tajemství. Na otázku, zda je partner osoba, na kterou se může kdykoliv obrátit a se vším svěřit, říká: „*Ne, nemusí vědět všechno*“ a kdyby bylo nejhůř, tak zavolá rodině a ta ji ochrání. „*Ne, on ví, že mu vyhrožuju s tatou...já mu říkám a uvidíš, co ti to udělám. Zvednu telefon, přijede tata, přijede bratr, další bratr a zliskajou tě.*“

Přátelství prožívá Dita intenzivně, s kamarádkami je často v kontaktu a uvádí je i jako osoby, kterým se může svěřit. Přes to ale musíme zmínit vysokou četnost slova „sama“. Dita několikrát v rozhovoru opakovala, že je nejradši sama, že je tak spokojená a může si dělat, co chce.

6 ZPRÁVA O VÝZKUMU A DOPORUČENÍ PRO PRAXI

V předchozí kapitole jsme shrnuli výsledky výzkumu a zprostředkovali pohled na interpretovaná data skrze prezentaci prostřednictvím tematických okruhů, nadřazených témat a podtémat a přidali jsme interpretaci výsledků za každou respondentku zvlášť, abychom zároveň zachovali jedinečnost každé z nich. Výsledky výzkumného šetření vycházejí z využití techniky interpretativní fenomenologické analýzy, kterou jsme zvolili jako nejvhodnější pro zkoumání osobní zkušenosti se vztahy. Metodou sběru dat byl polostrukturovaný rozhovor a připouštíme, že vzniklé tematické okruhy jsou ovlivněny otázkami z rozhovoru. V průběhu detailní analýzy přepsaných rozhovorů pomocí IPA se zformovaly čtyři tematické okruhy, které se vzájemně ovlivňují a propojují. Tvorbu tematických okruhů jsme směřovali k výzkumným otázkám, abychom na ně skrze data získali odpovědi. Cílem práce bylo zmapovat a prozkoumat blízké vztahy sociálně vyloučených žen. Zkoumali jsme jejich žitou zkušenost blízkých vztahů.

Cíle bylo dosaženo pomocí výzkumníkovy interpretace analýzy dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů s respondentkami.

Výzkumná otázka zněla: **Jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen?**

Přes to, že došlo k vytvoření tematických okruhů a některé zkušenosti se sobě navzájem podobaly, všímáme si velmi individuálního prožívání každé z respondentek. Jedna z respondentek popisovala vztah své prožívání vztahu jako pnutí k tomu se starat být pro někoho smyslem života a pomáhat. Vztahy se tedy jevily spíše jako prostředek k sebenaplnění a byla patrná její snaha transformovat se do role matky a odmítání role partnerky.

Zajímavým zjištěním bylo opakování touhy po tom být sama. Samotu jako pozitivní stav zmínily všechny respondentky, ale rozdíl jsme zaznamenali mezi jeho významem u respondentek zadaných proti respondentce, která je aktuálně sama. Téma být sama se stalo nadřazeným tématem a podrobněji jej popíšeme během odpovědi na doplňující otázku, která se orientuje na partnerské vztahy. Vedle tematického okruhu vztahů vznikl okruh „vnější prvky“, který interpretoval roli rodiny a drogy v prožívání blízkých vztahů respondentek. Umístili jsme je do samostatného tematického okruhu z důvodu, protože byly respondentkami zmiňovány v takovém kontextu, že se jevily jako zásadní. Rodina se jevila být pro klientky pomocnou složkou v záloze, kdy rodina do vztahu nijak nezasahovala a respondentky ji zmínily až během tématu určité krizové situace. Zmiňovaly

její ochrannou vlastnost a jedna z respondentek se o své matce zmínila jen jedinkrát ale paradoxně jako jedinou osobu, na kterou by se obrátila v krizové situaci. Droga jako nadřazené téma s během interpretace rozdělila na podtémata „spojuje“ a „problém“ a jejich interpretace odpovídala současnému životnímu stylu respondentek. Některé drogu označily jako podmínku pro partnerský i přátelský vztah, jako nástroj, který spojuje lidi, droga byla zmíněna také jako symbol něčeho cenného a přes ni se ověřovala důvěra. Jiná respondentka ji uvedla jako příčinu hádek, další jako spouštěč násilí.

Dalším tematickým okruhem byly „negativní aspekty“ a ty rozebereme podrobněji během odpovědi na doplňující otázku s tématem partnerství. Ale pro nás bylo zásadním postřehem jak chladně emocí a jakoby bez emocí mluvily ženy o prožitém násilí. V tom cítíme velký potenciál pro obohacení kontaktní a sociální práce s nimi v prostředí kontaktního centra.

Jako doplňující výzkumné otázky jsme si zvolili „Jak prožívají partnerské vztahy?“ a „Jakou podobu mají přátelské vztahy?“. Na otázku „**Jak prožívají partnerské vztahy?**“ jsme se snažili odpovědět zformováním tematického okruhu „vztah“, který zároveň tvořila nadřazená témata „představa“, „role“ a „být sama“. Dalším tematickým okruhem, ve kterém lze nalézt odpovědi na doplňující otázku byly „vnější prvky“, které zahrnovaly podtémata „droga“ a „rodina“ a posledním tematickým okruhem, vztahující se k otázce, byly „negativní aspekty“, pod které se zařadilo téma „konflikt“ a „nevěra“.

Prožívání partnerských vztahů bylo respondentkami popisováno prostřednictvím ujasňování si představ o ideálu vztahu a partnera a popisu aktuální situace a své role ve vztahu. Často se objevovaly požadavky na to, aby je partner přijal takové, jaké jsou, aby přijal jejich děti, zmiňovaly touhu po spolupráci, pomoci a pocitu bezpečí. Jedna z respondentek uváděla požadavek, aby partner platil všechno a o všechno se staral.

Dvě respondentky popisovaly svou roli ve vztahu jako někoho, kdo to celé táhne a drží, někoho, kdo se stará, pomáhá, lítá a obětuje se. Třetí respondentka měla vztah i svou roli pevně vyjasněnou a ukotvenou a vztah se v jejím pojetí jevil jako nástroj pro uspokojení svých potřeb a pečlivě si hlídala, aby vše bylo podle jejích představ. Respondentka svou roli ve vztahu vnímala jako nezávislou a vůdčí. V tematickém okruhu vztahy vzniklo nadřazené téma „být sama“, kterému jsme se okrajově věnovali výše. V případě respondentky, která je momentálně reálně sama a je si vědoma, že ještě čtyři roky sama bude, než přijde partner z vězení, bylo tvrzení, že je ráda sama a samota je potřeba, vnímáno spíše jako snaha samu sebe o tomto tvrzení přesvědčit. Pravděpodobně se respondentka snažila o to, aby pro ni bylo čekání snesitelné a vydržela mezidobí, než se

partner vrátí. U respondentek, které aktuálně v partnerském vztahu jsou, se zdálo, že samota pro ně představuje pomyslný ostrov, kde je žena v klidu, v bezpečí, od povinností a smutku z nenaplněných snů. Dvě respondentky do představy samoty a touhy po ní utíkaly především před velkým vyčerpáním ve vztahu a přebíráním veškeré zodpovědnosti a povinností na sebe. I přes to, že jako ideál vztahu uvedly spolupráci, pomoc, přijetí, ke svému aktuálnímu stavu se vyjadřovaly, že by raději byly samy.

Tematický okruh „negativní aspekty“ byl sice očekáván, ale jeho interpretace, především u nadřazeného tématu „konflikt“, skrze zkušenost respondentek nás překvapila. Z okruhu vznikla nadřazená témata „konflikt“ a „nevěra“. Všechny respondentky, které se k nevěře vyjadřovaly, vykazovaly jeho subjektivní vnímání a došlo k jevu „dvojitý metr“. V případě, že aktéry nevěry byly ony samy, zmiňovaly obhajobu jako „pro mě je to potřeba, ne nevěra“, nebo svůj počín obhajovaly jako odplatu za předchozí partnerovu nevěru. Jedna respondentka měla pro nevěru své speciální konkrétní pravidla. Celkově došlo k zlehčování problematiky nevěry z jejich strany a interpretovali jsme si spíše jako legitimní cestu za upokojením potřeby. Paradoxně se respondentky stavěly k nevěře ze strany partnera, která byla z jejich pohledu absolutně nepřijatelná a netolerovaná.

Dalším nadřazeným tématem byl konflikt, který ovládlo násilí. Tři ze čtyř respondentek měly zkušenost s násilím ve vztahu a jen jedna z nich se před ním chránila. Jedna z respondentek si násilí přetransformovala do něčeho běžného a používala jej i ona sama jako nástroj pro rychlé vyřešení a ukončení konfliktu. Další z respondentek velmi detailně a barvitě popisovala svou zkušenost s domácím násilím, ale její projev byl v absolutním rozporu s obsahem mluveného slova. Jako by se klientka od zkušenosti snažila oprostit. Respondentka se později snažila svou zkušenost zlehčit přirovnáním ke zkušenostem druhých. Zde jsme cítili velký prostor pro intervenci odborníků a také téma k diskusi pro pracovníky kontaktního centra.

Na doplňující otázku „**Jakou podobu mají přátelské vztahy?**“, se pokusíme odpovědět skrze tři nadřazená témata. Dvě respondentky vnímaly přátelské vztahy jako příjemné útočiště, kde se mohou svěřit, vypovídat se, sdílet se, zasmát. Vztahy měly podobu podpory, přijetí, důvěry. Vznikla podtémata „představa“, „podmínky“ a „krize“, která se pokusila prezentovat podobu přátelských vztahů respondentek. Dvě respondentky byly v odpovědích značně nejisté a zmatené v tom, kdo je vlastně kamarádka a dávali této roli velký význam, jako by přátelský vztah měl být nějakým dokonalým až odborným. Na to navazovala jedna z respondentek, kdy několikrát zmínila, že jejími kamarádkami jsou

pracovnice kontaktního centra a vysvětlila to jejich odborností a ochotou pomoci, poradit a možnost svěřit se jim aniž by se informace dostaly k dalším osobám. Respondentky měly tedy představu, jak by vztah měl vypadat, ale některé z nich často shazovaly své existující kamarádské vztahy a hodnotily je jako nedostatečné. Dvě respondentky měly jasno o tom, kdo je jejich kamarádka a odůvodňovaly to dlouhou dobou trvání vztahu a společnými zkušenostmi a zážitky. Jedna z nich měla za podmínku společné užívání návykové látky.

Posledním podtématem bylo „krize“ a respondentky se zamýšlely, zda mají ve svém okolí osobu, na kterou se mohou kdykoliv obrátit s prosbou o pomoc. Jedna z nich uvedla, že takovou osobu ve svém okolí nemá, jedna uvedla kamaráda- muže a jedna překvapivě svou matku, o které se během rozhovoru jinak nezmínila.

Ze získaných dat se rodí potenciál pro inspiraci k obohacení sociální práce s klientkami v kontaktních centrech. Přínos vidíme především pro konkrétní kontaktní centrum, ve kterém byl výzkum prováděn. Z důvodu, že výzkum probíhal metodou interpretativní fenomenologické analýzy, nelze jej použít paušálně a získaná data zobecnit. Proto jej může být využito především pro účely dalšího vzdělávání pracovníků kontaktního centra v Olomouci. Pro ostatní pracovníky, zaměřující se na cílovou skupinu uživatelů sociálních služeb může být práce inspirací a impulzem k zamyšlení.

Výsledky výzkumu prezentujeme pracovníkům kontaktního centra a v rámci porady téma rozebereme. Závěry výzkumu přináší velký prostor pro reflexi dosavadní práce s klientkami v kontaktním centru, postoj pracovníků k informacím o domácím násilí a postoj k reakci ostatních klientů na něj. Chceme podnítit debatu o tom, jak daleko je posunuto vnímání domácího násilí samotnými klienty od vnímání problematiky majoritní společnosti. Výsledky výzkumu mají snahu přimět pracovníky zamyslet se nad tím, jak oni sami mohou ze své role přispět ke změně takového postoje zaujímaného klienty. Zajímavým poznatkem a impulzem k zamyšlení je vznik pevného kamarádského vztahu jedné z respondentek směrem k pracovnícím a kritický pohled na skutečnost, zda se nejedná spíše o škodlivý jev. Prostřednictvím reflexe vzniknuvších postřehů výzkumníka může vést k zvýšení kvality pracovníků i služby jako celku.

Obecně cítíme jako možný přínos pro praxi zamyšlení, zda by bylo vhodné vyhradit v týmu kontaktního centra speciální pracovní místo pro psychologa, který by ženám poskytoval odbornou psychologickou pomoc. Sami cítíme, že by ženám velmi prospělo, kdyby se jednou za čas mohly setkat s odborníkem, který s nimi rozebere jejich pocity a prožitky. I přes to, že se toto běžně děje s pracovníky kontaktního centra, zpravidla jsou

vzdělání v oblasti sociální práce a poptávku po službě jako je odborná psychologická pomoc odkazují na příslušné osoby v oboru psychologie mimo kontaktní centrum. Klientky ale velmi zřídka samy odborníka navštíví a i přes nabídku asistence raději zůstanou u probírání své situace povrchově s pracovníky. I přes to, že se doporučuje nenahrazovat existující služby a nevytvářet je uměle v sociální službě, v případě psychologické pomoci cítíme výjimku, protože se jedná o velmi osobní a citlivou záležitost a v případě, že by klientky neměly pocit bezpečí a necítily se příjemně, celá spolupráce s psychologem by pravděpodobně nepřinesla nic pozitivního. Proto by mohlo být pro službu obohacující zajistit psychologa na kontaktním centru například jednou týdně ve vymezený čas. Ale takové ambice jsou spíše ideálními představami a možnou inspirací pro odborníky, kteří mohou ze své pozice takový nápad zrealizovat.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývá problematikou blízkých vztahů v kontextu života sociálně vyloučených žen. Výzkumu předcházelo studium odborné literatury, týkající se sociálního vyloučení, drogové závislosti a interpersonálních vztahů. Před zahájením výzkumu jsme také provedli rešerši již existujících výzkumů na podobné téma a zjišťovali, zda již námi vybraný problém někdo zkoumal.

Teoretická část práce se zabývala problematikou mezilidských vztahů, přístupem k problematice z pohledu teorie attachmentu a skrze teorii PBSP. Zabývali jsme se také základními termíny afiliace a láska, abychom téma uchopili z co nejvíce stran. V další kapitole jsme se zaměřili na sociální vyloučení, bezdomovectví, domácí násilí, specifika žen na ulici. Následně jsme představili pojem drogová závislost, nastínili jsme její možné příčiny, stručně jsme popsali skupinu drog stimulancia jako nejčastěji zneužívanou návykovou látku v českém prostředí. Prezentovali jsme dostupné služby pro uživatele návykových látek a konkrétněji jsme se zaměřili na kontaktní centrum v Olomouci a službu popsali.

Praktická část práce si dává za cíl zmapovat a porozumět tomu, jaké jsou blízké vztahy sociálně vyloučených žen. Metodou výzkumu byla interpretativní fenomenologická analýza, díky které jsme následně data analyzovali a později interpretovali skrze výzkumníka. Pro sběr dat jsme zvolili záměrný výběr a vybrali klientky kontaktního centra v Olomouci. Data jsme následně sbírali metodou sběru dat polostrukturovaným rozhovorem. Celý proces výzkumu jsme dopředu zajistili důsledným nastudováním etiky výzkumu podle Miovského (2006). Data jsme kódovali a následně interpretovali dvěma způsoby. Data jsme prezentovali prostřednictvím vzniknuvších tematických okruhů a také skrze jednotlivé respondentky pro zachování autentičnosti a individuality každé z nich. Z výzkumu vzešly čtyři tematické okruhy. Získaná data z interpretace skrze výzkumníka nám odpověděla na hlavní výzkumnou otázku a doplňující výzkumné otázky.

Téma vztahů a jejich důsledků jako je nevěra nebo násilí, jsou každodenním tématem při sociální práci, konkrétně v kontaktním centru. Proto je velmi přínosné podívat se s odstupem a zároveň do hloubky z jiné perspektivy na prožívání vztahů samotnými klientkami, když nejsou obklopeny ostatními lidmi a mohou se někomu bezpečně otevřít.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. BARTHOLOMEW, K., HOROWITZ, L. M., 1991. *Attachment styles among young adults: A test of four- category model. Journal of Personality and Social Psychology*. In Výrost, Jozef a Slaměník, Ivan, 2008. Sociální psychologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.
2. BRISCH, Karl Heinz, 2011. *Poruchy vztahové vazby. Od teorie k terapii*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-870-8.
3. CREWS, Fulton T., VETRENO, R. P., 2011. *Addiction, adolescence, and innate immune gene induction- Frontiers in psychiatry. Child and Development Psychiatry*
4. ČECH, Ondřej, 2011. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb. 1. vydání*. České Budějovice: Theia, 2011, ISBN 978-80-904564-0-2
5. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA, 2014. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. Praha: Grada,. ISBN 978-80-247-5046-0.
6. FITZPATRICK, S., KEMP, P., KLINKER, S., 2008. *Bezdomovství. Přehled výsledků výzkumů z Velké Británie* In Průdková Táňa, Novotný, Přemysl a Zdravotně sociální fakulta. 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0
7. HAASOVÁ, Jana a Filozofická fakulta, 2005. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1238-1
8. HARRIS, J. a V. WHITE. A, 2013. *dictionary of social work and social care*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-954305-2.
9. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena, 2009. *Psychologický slovník*. Praha: Portál,. ISBN 978-80-7367-569-1.
10. HRADECKÝ, Ilja, HRADECKÁ, Vlastimila. 1996. *Bezdomovství- extrémní vyloučení, 1. vyd*. Praha: Naděje. ISBN 80-902292-0-4.
11. IHRA, 2010. *What is Harm Reduction? A position statement from the International Harm Reduction Association*. London, UK: IHRA
12. JANÍKOVÁ, Barbara, 2015. *Harm reduction*. In Kalina, Kamil a kol. 2015 *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.

13. KALINA, Kamil a kol., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.
14. KALINA, Kamil, 2003. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-05-6.
15. KALINA, Kamil a kol., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.
16. KOOB, G. F., 2008. A role for brain stress system in addiction.
17. Kolektiv autorů sdružení Sananim, 2007. *Drogy. Otázky a odpovědi.*. Portál. Praha. ISBN 978-80-7367-223-2
18. KOTKOVÁ Veronika, 2009. *Ženy na detoxu*. In Preslová, I. And Maxová, V. (eds.), 2009. *Ženy a drogy. Sborník odborné konference*, Praha, 15. – 16. 4. 2009 Praha: Sananim.
19. KOTKOVÁ, M., *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Brno: Spondea, 2014. ISBN 978-80260-7191-4
20. KOTÝNKOVÁ, Magdalena a NĚMEC, Otakar., 2003. *Lidské zdroje na trhu práce: vývoj a tendence v souvislosti se vstupem České republiky do EU*. Praha: Professional Publishing. [4]. ISBN 80-86419-48-7
21. KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana, 2005. *Vzpouřa deprivantů*. In Haasová Jana a Filozofická fakulta. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1238-1
22. KOUTNÁ KOSTNÍKOVÁ Jana a ČERMÁK, Ivo, 2013. *Fenomenologická analýza*. In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2
23. KRAUS, Blahoslav, HRONCOVÁ, Jolana a Pedagogická fakulta, 2010. *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-080-1.
24. KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2010. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-726-8.
25. KUDRLE, Stanislav. In Kalina, Kamil, 2003. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-05-6.
26. LARKIN Michael, WATTS, S., CLIFTON, E, 2006. *Giving voice and sense making in interpretative phenomenological analysis. Qualitative Research in Psychology*. In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol.,

- 2013 *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2
27. LINTON, Ralph. In Kubátová, Hana., 2002. *Základy sociologie*, 1.vyd. Olomouc, Universita Palackého, 2002. ISBN 80-244-0518-0.
28. MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. ISB 978-80-7367-368-0
29. MATOUŠEK, Oldřich, KODYMOVÁ, Pavla a KOLÁČKOVÁ, Jana, 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
30. MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1362-4.
31. MLČÁK, Zdeněk a Pedagogická fakulta, 2003. *Základy psychopatologie*. Ostrava: Ostravská univerzita. ISBN 80-7042-263-7.
32. OWESSON- WHITE, C. A. et al., 2009. *Neural encoding of cocaine-seeking behavior is coincident with phasic dopamine release in the accumbens core and shell*.
33. PESSO, Albert et al., 2009. *Úvod do Pesso Boyden System Psychomotor: PBSP jako terapeutický systém v kontextu neurobiologie a teorie attachmentu*. Praha: Sdružení SCAN. ISBN 80-86620-15-8.
34. PRESLOVÁ, Ilona, 2015. *Gender a drogy*. In Kalina, Kamil a kol., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.
35. PRŮDKOVÁ, Táňa, NOVOTNÝ, Přemysl a Zdravotně sociální fakulta, 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0
36. RADIMECKÝ, Josef, JANÍKOVÁ, Barbara a DANĚČKOVÁ, Tereza, 2007. *Prevence a adiktologie pro odborníky pracující v ústavní výchově a preventivně výchovné péči: učební podklady ke kurzu*. Praha: Centrum adiktologie PK 1. lékařské fakulty a VFN, Univerzita Karlova. ISBN 978-80-239-9961-7
37. ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol., 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2
38. SAAL, D. Dong, BONCI, Y., MALENKA, A. R.C., 2003. *Drug of abuse and stress trigger a common synaptic adaption in dopamine neurons*.
39. SMITH, Jonathan A., FLOWERS, Paul, LARKIN, Michael., 2009. *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. In

- ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy, 2013. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6382-2
40. SMITH Jonathan A., 2004. *Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology. Qualitative Research in Psychology* In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol., 2013. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2
41. SMITH Jonathan A., OSBORN, Mike, 2003. *Interpretative phenomenological analysis*. In Smith Jonathan A. (Ed.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol., 2013. Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2
42. ŠEĎOVÁ, Klára, 2007. *Proces kvalitativního výzkumu a jeho plánování*. Švaříček, Roman a Klára Šeďová. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Portál, s. 51-82. ISBN 978-80-7367-313-0
43. ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kol., 2011. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-690-2
44. ŠUSTKOVÁ, Magdalena, 2015. *Genetické dispozice k drogovým závislostem a epigenetika*. In KALINA, Kamil a kol., 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing, . ISBN 978-80-247-4331-8.
45. ŠUSTKOVÁ, Magdalena, 2015. *Neurobiologie závislostí*. In Kalina, Kamil a kol.. 2015. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.
46. VACÍNOVÁ, Tereza, 2008. *Problematika bezdomovectví In kol. Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. In, Průdková, Táňa, Novotný, Přemysl a Zdravotně sociální fakulta, 2008. *Bezdomovectví*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-100-0
47. VÁGNEROVÁ, Marie, 1999. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-214-9.
48. VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.
49. VÝROST, Jozef a SLAMĚNÍK, Ivan, 2008. *Sociální psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.

50. WILLING, Carla, 2001. *Introducing qualitative research in psychology: Adventures in theory and methods*. In Koutná Kostníková Jana a Čermák, Ivo, 2013. *Fenomenologická analýza*. In ŘIHÁČEK, Tomáš, ČERMÁK, Ivo, HYTYCH, Roman a kol., 2013 *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6382-2
51. ZÁBRANSKÝ, Tomáš. In Kalina, Kamil., 2003. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup*. Praha: Úřad vlády České republiky. ISBN 80-86734-05-6.
52. ZIMA, Tomáš, 2015. *Biochemie závislosti*. In Kalina, Kamil a kol.. *Klinická adiktologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-4331-8.

Internetové zdroje

1. Společnost Podané ruce o.p.s. [online]. © 2021 - Podané ruce. [cit.20201-10-4]. Dostupné z: <https://podaneruce.cz/centra-sluzby/kontakti-centrum-v-olomouci/>

Citované závěrečné práce

1. BUBENÍKOVÁ, Kateřina, 2018. Prožívání smysluplnosti života u uživatelů nízkoprahových služeb. Zlín, 2018. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně
2. PETŘIVALSKÁ, Eva. 2018, Význam partnerského vztahu v procesu léčby závislosti na nealkoholových drogách. Brno. Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
3. POPELKOVÁ, Karolína. 2015, Interpersonální závislost a potřeba sounáležitosti ve vztahu k užívání konopných drog v mladé dospělosti. Brno. Bakalářská práce. Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity
4. POŠVACOVÁ, Nela. 2017, Rodinné zázemí lidí se závislosti na nelegálních návykových látkách. Brno. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

PBSP Pessó Boyden system psychomotor

IPA Interpretativní fenomenologická analýza

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Základní údaje o respondentkách	37
Tabulka 2 Souhrn výsledků analýzy.....	46

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: OTÁZKY PRO VÝZKUM

Příloha P II: UKÁZKA KÓDOVÁNÍ TRANSKRIPCE ROZHOVORU

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY PRO VÝZKUM

AKTUÁLNÍ STAV

- Věk:
- Doba užívání:
- Co užíváš:
- Stav: svobodná/ vdaná/ rozvedená, ...

VZTAHY- PARTNERSTVÍ

Jaký je současný stav

- Jsi teď ve vztahu?
- Jak dlouho jste spolu?
- Jak jste se seznámili?
- Jaké to je?
- Co se změnilo ve tvém životě, když jsi ve vztahu?

Obecně

- Jak na tebe pohlížejí druzí, když někoho máš?
- Jaký je tvůj ideální partner? Jak si ho představuješ?
- Dovedeš si představit, že bys s někým byla do konce života?
- Má to nějaké výhody být ve vztahu?
- Podle čeho si vybíráš partnera?
- Je lepší být ve vztahu, nebo sám?
- Co od partnera očekáváš?
- Kolik jsi měla partnerů na vážný vztah?

Konflikt

- Pohádali jste se někdy?
- Hádáte se často?
- Jak hádka probíhá?

- Zažila jsi někdy nevěru?
- Fyzické násilí

Sexuální život

- Máš nějaké pravidlo, ohledně sexu, po jak dlouhé době od seznámení?
- Sex, když nechtěla?
- Je důležitý?
- Jakou tam má roli?

Finance

- Máte společné peníze?
- Ví, za co utrácíš?
- Půjčujete si peníze?

VZTAHY- PŘÁTELSTVÍ

- Máš nějakou kamarádku?
- Kolik?
- Jaká je?
- Jaký je váš vztah?
- Jak dlouho se znáte?
- Co jste spolu prožily?
- Můžeš jí důvěřovat?
- Pohádaly jste se někdy?
- Povídáte si o soukromých věcech?
- Jaké to má výhody mít kamarádku?
- Máš někoho, na koho se můžeš kdykoliv obrátit? Komu můžeš říct cokoli?

PŘÍLOHA P II: UKÁZKA KÓDOVÁNÍ TRANSKRIPCE ROZHOVORU

1 Jo, nebo tak vykomunikovat...

2 No jasně.

3 ...že prostě říct jako tohle se mi nelíbí, nedělej

4 To už, to už jí říkám už nějaký dva tři měsíce víš co, ale to je jako, to je jako bych házela hrách na zeď víš co.

5 Jo, hm

6 Hlavně vy vidíte jenom mě, jak furt někde lítám víš, nebo tak

7 že se vždycky stavím tady tyjo a ona furt leží tyjo. Nebo, to je zábava prostě. Já teda chápu, že se třeba nedá nic dělat zatím,

8 než člověk najde tu práci, ale skočit aspoň semka za vama na to

9 káčko pro to pečivo, nebo nevím prostě. Nebo, my vkládá jak

10 tady má kamarády, známý, tak třeba od nich si třeba půjčit

11 peníze tyjo, jako. Já si taky nebudu donekonečna půjčovat od

12 našich prachy, víš co, teď jsem jim dlužila litr, víš co, takže

13 jako.

14

15

16 Jaj, vidíš to. A zažila jsi třeba konflikt, že byste i jako

17 pobily? Nebo že by tebe někdo zbil?

18 Ne, tak občas teda jo, občas když to, občas jsme se třeba chytly

19 pod krkem

20 S tou Evou?

21 Jo. Ale jako že by byly třeba takový háčky, jak měla s Jarunou,

22 že bych na ni vytáhla nůž nebo tak, to už, to vůbec jako.

23 Aha

24 To je myslím už větší psycho jako.

25 Jo

26 Nepřišlo ani na to, že by byly pěsti nebo tak, ale jako

27 Jo, takže se ti nestalo, že by tě někdo zbil.

28 Ne

ODHLASUJE SE
TEĚLA JI TO, CO IPVAD
NEDEAGUJE NE ZMĚNĚN SEJ TAK KONEC
NEPLNÍ JED PODPÍSMU
ONAVE TA SÍROVAD
CO SESMAJ, M' SUEBLY
EVANIC NEBĚLA - JES PATNA
MA PŘEDS ZAVU HAK B? SE
MĚLA PARTNERKA
ONAVE SNAJ
- KUDLI NI SE DO STAVAN
SO NEPŮJĚTÁZ SÍRACE

OBHAŽOBA (16.4) (16.5)
NE J
CIV VINA 16.5
PLACUNICE - ROVICE
(16.7)
LENOST (16.8)
OBĚT PRU (16.7) (16.8)
J (16.7) (16.13)
PŘEDSTAVA 16.10
POZAVUKY 16.12
NEFUNGUJE (16.8)
MĚLA TO CO ONA
(16.12) (16.13) (16.14)

NASIL,
NORHA?

ROPS VADVA SE
A ZĚHČUJE

16.26
ODHLASUJE ZĚHČUJE
POBOVNÁVA (16.24)
(16.21) (16.22)

MA SVOJE MĚL TĚ
JAK NEV SOV PESTI
NEJ - NŮŽ, TAK JE TO VOLEBŮ